

Mogstad-slekta 1717 – 2015

I sentrum av tilblivelsen av det moderne Norge

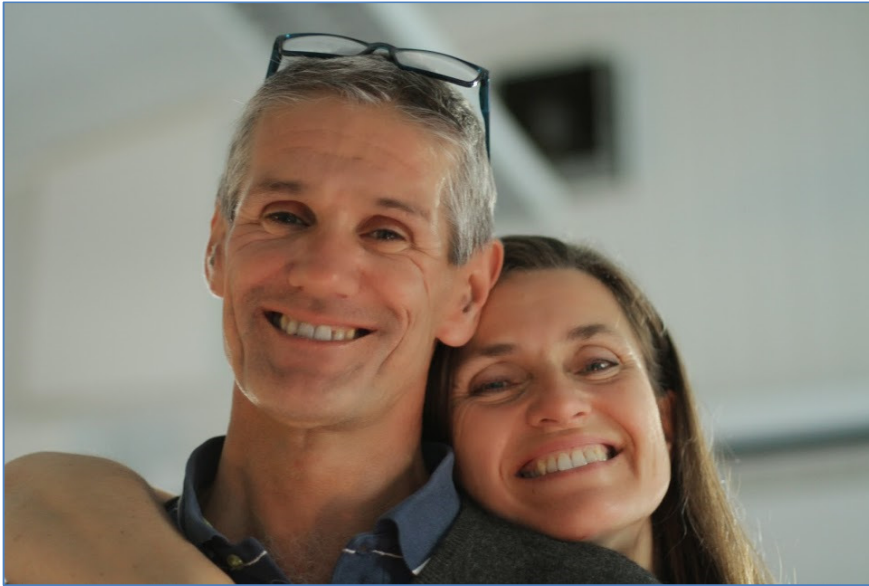
Et sveip over verdenshistorien skrevet rundt Mogstad-slektas historie siden 1717 som illustrerer hvordan Norge ble formet som en moderne kunnskapsnasjon og velferdsstat

Boka er et resultat av selvstudier, mange og lange reiser, samtaler, intervjuer, observasjoner og refleksjoner samt ikke minst mine jevnlige møter med «slekta»

Stig-Are Mogstad, høsten 2015

Farfar Emil Mogstad og hans hustru, min farmor Aasta Mogstad, født Robertsen, fotografert på dekk av et av de mange havgående skipene Emil brukte til å bygge opp fiskeindustrien i Asgrikohavn på Sørvest Grønland på 1950-tallet. På det meste reiste de over med 50 havgående skip og 2 000 mann.

Stig-Are Mogstad, niende generasjons Mogstad siden Surnadal 1717, sammen med sin kone gjennom 27 år, Magnhild Kverneland, fotografert i Svolvær i juni 2014 på Mogstad-slektsstevne.

Denne boken er skrevet takket være min tante Elisabeth Markussen, født Mogstad i Svolvær i 1935. En takk går også til hennes svigerdatter Kristin Maaseide, gift med min kjødelige fetter Bjarne Kristian Markussen, som etter at jeg talte til henne under tittelen «hvem er du egentlig gift med Kristin, hvor kommer han fra og hva er han laget av» i hennes 50-års feiring i august 2015, oppfordret meg til å skrive historien ned.

Videre håper jeg boken kan være til både underholdning og kunnskapsøkning for folk flest samt en historie som forteller mine barn og slektninger om slekta vår og om Norgeshistorien de er et resultat av og levende bevis på.

Innholdsfortegnelse

1. Forord	4
2. Det Herrens året 1717	6
3. Tiden frem til unionsoppløsningen i 1814.....	8
4. Det moderne Norges største milepæl – året 1814	16
5. Perioden 1814 – 1904	17
6. Året 1905	21
7. Mogstad-slekta blir søkkrike i løpet av første verdenskrig 1914-1918	27
8. Årene etter første verdenskrig	32
9. Den annen verdenskrig, 1940 – 1945.....	44
10. Fredsårene og veien til Oslo	47
11. Epilog: Hvordan Mogstadene og de andre skapte verdens beste land.....	61

1. Forord

Opp gjennom årene har slekta mi, Mogstad slekta, min fars slekt, vært mye sammen og hatt veldig mye moro. Det er en livat gjeng som synger og spiller, og vi er mange kusiner og fettere i mitt ledd som jeg vil si har relativt god kontakt til fettere og kusiner å være. Vi møtes på slektstreff hvert femte år og har det veldig koselig sammen. Alle er jo helt like, for noen gener! Og for noen damer 😊

Et slektsstevne i 1994 fenget for alvor min interesse for denne fasinende slekta og hvordan dens store og små skjebner er vevet inn i tilblivelsen av det moderne Norge. Min interesse for historie var forlenget vekket av min onkel Konrad som fortalte fra Svolve, om krigen, hva Mogstadene bedrev, og mye annet. Studier i utlandet samt jobber som har involvert veldig mye reising så å si over hele verden har videre bragt meg til steder, mennesker, kontraktsforhandlinger, middager, omvisninger, diskusjoner med lokale og ikke minst bøker som gradvis har fått meg til å forstå mer av hvorfor ting er organisert som de her er i verden, sånn omtrent da, tror jeg. Det er et voldsomt pensum og man skal være uhyre ydmyk i sin tilnærming da rekken av hendelser og komplekse sammenhenger nærmest er uendelig. Reis en runde i Midt-Østen f eks. Man ser første verdenskrig 1914 – 1918 omtrent tegnet inn i sanda, samt skjebnene, de arkaiske strukturene og de eldgamle konfliktene de sliter med den dag i dag, godt hjulpet av de som vant første verdenskrig.

Norge er i dag blant verdens best organiserte land. Hvordan ble det slik? Var det fordi vi fant oljen og plutselig ble rike? Eller var Mangus Lagabøte, konge i Norge på 1200-tallet, sin innsats viktigere? Var 400-års natten under Danmark bra eller dårlig, og hvorfor er det slik at den franske eks-kolonien Kambodsja endte i ruiner mens de eks-britiske koloniene som eksempelvis USA og Hong Kong i dag er blant verdens rikeste land?

Når ble dagens Europa-kart tegnet, og hvorfor klarte Norge å snike seg ut bakdøra uten et pip fra Sverige og de andre stormaktene i 1905 mens de østlige provinsene i dagens Ukraina ligger og skyter på hverandre og gjentar en slags første verdenskrig i et kaos der alt fra bankvesen til flypasser bryter sammen? Kan leseferdighetene som ble utviklet i nordvest-Europa på 1500-tallet bringe oss mye av svaret? Jeg tror det, og i boka følger vi Mogstadene gjennom disse begivenhetene i inn- og utland.

Hva er bakgrunnen for at Syria går så lukt til helvete? Hvordan kunne de gå fra nære velferdssamfunn til totalruin over natten? Hvorfor gikk Islam fra å være klodens teknologiske sentrum på 800-tallet innen alt fra legekunst til astronomi til å ende opp som i dag, omtrent sovende i sanda, helt og holdent avhengig av oljepenger og –priser (som faller bratt og snart blir borte) og totalt uinteresserte i fremskritt og teknologi? Kan det ha med religionstolkning å gjøre? Jeg tror det. Der Luther og senere pietismen satte mennesket og dets evne til å skape sin egen skjebne først, har Islam alltid hatt en «som Allah vil» kultur. Og der vi lot oss fascinere av verdenskart, dampmaskiner og elektrisk strøm tenkte araberne «vent, vi må diskutere dette med Allah først». Typisk nok tok det møtet noen hundre år. Og kartet til Vasco, det viser jo områder der de vantro bor? Ikke bra! Det ble raskt puttet i skuffen og glemt i 1500-tallets Istanbul. Slik ignoranse og holdninger blir det ikke mye innovasjon, utvikling og velstand av.

Det går mot total fred i verden, verdensbefolkningen begynner snart å falle bratt, vi går fra 200 land til 600 byer, og energi- og vannbehov kollapser ved hjelp av ny teknologi. Oljeindustrien erstattes hurtig av solceller, og behovet for offshoring og shipping forsvinner i et rasende tempo da dagens og

fremtidens fabrikker består av små 3D-printere og roboter. Der vi før hadde sentraltrykkerier har vi nå hver vår bordprinter, og det er bare noen år til papiret er helt borte som lesemedium. For min egen del er det så lenge siden jeg leste en papiravis eller –bok at jeg nesten ikke klarer det i dag om jeg forsøker, det føles så keitete og uvant, og da jeg aldri skriver på papir er håndskriften min totalt ødelagt. Det ser bare ikke ut.

At Norge vil ta en ledelse i den grønne utviklingen og gå foran med et godt eksempel tror og håper jeg. Valget høsten 2015 gav Miljøpartiet de Grønne, MDG, en brakseier, og det liker jeg, selv om en del av politikken deres mangler empiriske bevis for å virke. Snarere tvert i mot, mye av det er særdeles tynt og populistisk. «Suppehuer», som finansmannen Sissener kalte dem. Men alle partier blir snart miljøpartier helt av seg selv da teknologien raser av gårde med en fart som får politikken til å likne en snegle. Da Rasmus Hansen i sin flotte, inspirerende tale erklærte MDG som vinner av kommunevalget 2015 omtalte han MDGs måte å utfordre de etablerte partiene på som «dynamikk». Og det er det, dog innen politikken, en særdeles uodynamisk bransje der tiden for oss teknologer later til gå ganske sakte. I teknologiens verden raser det videre i et helt annet tempo, hvilket f eks MDG snart skal få erfare når de ser at hele vindmøllepolitikken deres blir totalt utdatert i lpa bare noen få år. Ja, egentlig er den det allerede i dag. Vi trenger ikke strømmen, vi har for mye, og det kommer mer, i bøtter og spann.

Med årene har min fars slektsledd gått bort og jeg har benyttet de siste årene til å intervju dem om gamle dager samt samle en del billedstoff fra slekta. I boka prøver jeg å dele mitt syn på hvordan Mogstadene og alle de andre Nordmennene skapte dagens fantastiske Norge samt hvilket Europa og hvilken verden de måtte manøvrere i i disse århundrene. Det var ikke ufarlig, det er nesten et under at det gikk, tenker man. Men jeg tror at du etter å lest denne boka vil se at det var slett intet under. Det var derimot et resultat av klokskap, kunnskaper, vidd, bondevett, tradisjoner, menneskesyn og et sunt verdisett. Også litt flaks da, f eks at vi rakk å skrive ferdig Grunnloven før Svenskene rakk å komme seg hjem for å overta oss sommeren 1814. Svenskene kom litt for seint, 17 mai var et faktum, og Grunnloven var behørig signert og feiret. Det er lov å hjelpe flaksen, som det heter, og som vi vil se.

Min honnør til Mogstadene og alle de andre Normennene som skapte dagens Norge. Takk!

2. Det Herrens året 1717

For 298 år siden, i år 1717, kjøpte en norsk bondefamilie hovedgården Mogstad i Surnadal.

På den tiden var det vanlig at hovedgårdene hadde endelsen Stad mens husmannsplassene hadde endelsen Rud. Det er derfor rimelig å anta at det var en staselig og flott eiendom.

Den ser slik ut i dag, en aldeles nydelig og idyllisk plass i vakker natur.

1700-tallet var egentlig på mange måter en god periode for Norge. Etter storhetstiden med Vikingene hadde det vært en del tunge århundrer. Først hadde vi Borgerkrigstiden 1130-1240 som endte med at Birkebeinerne til slutt vant, bl a ved å nedkjempe hovedfienden Baglerne. Han som ble konge da, Håkon IV Håkonsson, satt i hele 56 år i perioden 1217–1263. Håkonssen var en usedvanlig god konge for Norge, og hans sønn Magnus Lagabøte (Magnus VI Håkonsson), som regjerte i perioden 1263 – 1280 og var gift med den danske prinsessen Ingeborg, om mulig enda bedre.

Tilnavnet «Lagabøte», det vil si «Lovforbedreren», fikk han fordi han «bøtte» på lovene i Norge. Og det var ikke lite han fikk fikset opp i: overklassenes privilegier ble nøye definert, penge og mynt vesenet modernisert, innføring av en almen landlov, likestilling av kvinner og frigjøring av trelle. De fikk også hamlet opp med og forbudt blodhevn, satt opp en profesjonell hær og formalisert og modernisert diplomatiet og forholdet til andre land. Satsning på utdanning samt lese og skrive ferdigheter i befolkningen ble videreført og det ble bygget opp et akademisk miljø i Oslo knyttet til Katedralhøyskolen som var grunnlagt i 1153. Et kompromiss mellom stat og kirke ble også oppnådd slik at kirkens skamløse privilegier i alle fall ble litt begrenset.

Norge var med andre ord et foregangsland den gangen. Men så, 68 år etter at Lagabøte døde, traff pesten Norge, og i løpet av to år, 1348-1350, tok den livet av 50-60% av Norges befolkning.

Kongehuset døde ut, og Norge som nasjon sovnet inn og gled bare innunder Danmark. Dette var starten på den såkalte 400-års natten som varte helt frem til 1814.

Men selv om noen naive nasjonalister omtalte perioden som en natt, var tiden under Danmark alt annet enn dårlig. Det tok virkelig av på 1600 tallet under den driftige danskekongen Christian IV «kvart». Etter storbrannen i Oslo i 1624 tok Kvart initiativ til å bygge Kvadraturen i 1629, kvartalet der Norges Bank holder til i dag. Kvart endret i samme slengen navnet på Oslo til Christiania, flyttet bysentrumet til Bjørvika, og fikk det hele til å være koordinert med festningen Akershus, i dag Nord-Europas best bevarte middelalderbygning, et *must-see* for alle Nordmenn.

Kvart gjorde en fantastisk innsats med å modernisere Norge og startet egentlig den første teknologiske revolusjonen her i landet. Kobbergruvene på Røros ble startet, sølvgruvene på Kongsberg ligeså, og handelsvirksomhet ble modernisert ved etablering av såkalte ladesteder, dvs steder der varer som f eks tømmer ble skipet ut. Det eldste i Halden i Østfold ble opprettet allerede på 1500-tallet, men fikk skikkelig vind i seilene under kong Kvart. Halden ble kjøpstad i 1665, og fikk da typisk nok for kong Kvart navnet Fredrikshald. Tømmer, sølv og kobber skulle vise seg å bringe ufattelig rikdom til Norge, og da også det danske hoff, de neste hundreårene.

Det var bare en ting som plaget Danmark-Norge, og det var en nærmest evigvarende konflikt med Sverige, på denne tiden kalt den store nordiske krig. Selv om Roskildefreden i 1658 var ment å skulle roe gemyttene, bl a ved avståelsen av Bohuslen fra Danmark- Norge til Sverige, området fra Svinesund og ned til Gøteborg, fortsatte svenskene å yppe seg. Krigerkongen Carl XII var intet unntak, og våren året etter mine forfedre kjøpte Mogstad gården, angrep han oss igjen. Men denne gangen var krigerkongens hodeløse satsninger bare for risikable. Under beleiringen av Halden kom svenskene ingen vei med Fredriksten festning, veien gjennom Sverige har tæret stygt på utstyr og mannskap, og Haldenserne var til alt overmål godt forberedte og tungt bevæpnede.

At svenskene ikke kom sjøveien hadde sin naturlige forklaring i at hele den svenske krigsflåten var blitt senket i Dynekilen av Tordenskjold to år tidligere i 1716. Tordenskjolds sabel henger på utstilling på Rød herregård i Halden. Til alt overmål var franskmennene blitt så luta lei av den brysomme kongen at de sendte opp en leiemorder for å få has på ham. Han ble skutt vinteren i 1718 i Halden.

Det ble et ydmykende og stusselig selskap som ribbet for alt tok fatt på den tunge veien hjem til Stockholm. Bildet gjengitt under viser med all tydelighet at dette ikke var noe lystig lag.

Norge var blant verdenshistoriens mest militariserte land på denne tiden, og Hæren var uhyre omfattende. Den hadde ansvaret for en rekke oppgaver som er sivile i dag, f eks utdanning og postvesen, og var typisk nok opprettet av kong Christian Kvart i 1628.

Men oppe i Surnadal var det nok roligere. På trygg avstand fra krigen kjøpte John Pedersen Mogstad gården i 1717 og giftet seg med Anne Jonsdatter Augstigård.

Mogstad-slekta var formelt startet.

3. Tiden frem til unionsoppløsningen i 1814

1700-tallet var som sagt en god tid for store deler av den norske befolkningen. Det var fred, utviklingen var rivende, og livet på Mogstad antar jeg må ha vært svært godt. Statsinntektene var enorme fra sølv, kobber, tømmer og fisk, og selv om mye av det gikk til det danske hoffet, ble også betydelige deler reinvestert i Norge.

En annen god ting som hadde skjedd nøyaktig 200 år tidligere var reformasjonen. Martin Luther tok i 1517 et endelig oppgjør med det gjennomkorrupte katolske paveskapet og deres avlatsbrev som ble handlet som verdipapirer. For landene i Nord-Europa betød det at en mye mer konstruktiv tolkning av religionsutøvelse ble tatt i bruk. Det viktigste var kanskje at skrifting, dvs å prate med presten for å få tilgivelse for sine synder, ble avskaffet. Skulle du møte din Gud måtte du lese bibelen. Men da må jo folk kunne lese? Svaret var leseskoler på kirkene for hele befolkningen, et historisk kunnskapsløft av dimensjoner for hele regionen.

I 1492 hadde Colombus vist verden at den var rund, ikke flat, og i 1497 reiste Vasco da Gama rundt Afrika. Begge ekspedisjonene bragte revolusjonerende nye kart over verden og kloden med seg tilbake, og Luther så sitt snitt til å gjengi disse i biblene han solgte. Han var nemlig også forlegger, presten, og ved å utnytte Gutenbergs trykkekunst utviklet ca 100 år tidligere, sørget kart og bibler for verdenshistoriens største kunnskapsløft som den dag i dag gjør at Vesten ligger milevis foran alle andre regioner på de fleste områder.

På denne tiden startet Hollenderne og Britene sine voldsomme ekspansjoner som til slutt skulle føre til verdenshistoriens uten sidestykke mest mektige og suksessrike imperium, det Britiske. Både

Holland og England var i år 1500 avanserte land med høy teknologi, lovverk og avanserte styresett, men der de endte opp 400 år senere tok luven av alt annet verden noensinne har sett og kanskje vil se. Det var først i 1945 etter den annen verdenskrig at Britene måtte gi slipp på alle sine kolonier. Det var USA, det nye verdensimperiet og den annen verdenskrigs ubestridte vinner, som tvang statsminister Churchill til det som en del av fredsavtalen.

USA startet så et nytt løp som førte til en innflytelse som var i nærheten av det Britene kunne vise til da imperiet var som størst, men kolonier var gått av moten, og USA brukte handel og teknologi for å vinne innflytelse. Listen over kriger og konflikter amerikanerne har vært innblandet i er lang, men i virkeligheten er de et fredfylt folk som fikk hamlet opp med Tyskerne og bragt fred til Europa.

Ottomanerne, dvs dagens tyrkere, praktiserte en ganske annen religion enn Luther. En meget streng tolkning av Islam gjorde at Ottomanerne til tross for flertallige ekspedisjoner til Europa for å se på boktrykkerkunst, kart, handel, industri og teknologi ble sittende å diskutere hva Allah ville ha sagt, og kartet til Vasco puttet de i skuffen og det ble først funnet av en britisk arkeolog i 1927.

Snaut 100 år før Vasco seilte rundt Afrika avla Kineserne den arabiske halvøya en visitt. Kina var på denne tiden verdens ubestridte ener, og behersket teknologi og skapte kunst som fikk resten av verdens sivilisasjoner til å fremstå som en steinrøys. Men Kineserne skal være glade de kom seg unna før Vasco kom. Båtene de brukte var enorme, langsomme og håpløst krigsudyktige. Hadde det kommet til en trefning med Vascos små, smidige, ildkraftige skip ville Kineserne blitt senket på flekken.

Turen fra Kina forbi Indokina, Viet Nam i dag, og India var lang. Tar man en tur til f.eks. Kambodsja vil man se spor ikke bare av Kineserne men også av Egypternes kunst. Statuer som står stillet ut på nasjonalmuseet i hovedstaden Phnom Penh kom fra Egypt gjennom India på Jesu Kristus tid. Er man først i Kambodsja bør man ta turen til palassruinene i Angkor Wat. Det eldste tempelet er fra år 1000 og likner slik på stilen Vikingene brukte og som preger Nidarosdomen i Trondheim at det er hevet over enhver tvil at det var kontakt mellom Øst og Vest også på den tiden.

Hva skjedde med Kina? Riket Mao Zedong kuppet i 1949 var en ødemark av lidelse og gikk fra vondt til verre under hans terror og folkemord kalt kommunisme. Mao er den mannen i verdenshistorien som står bak flest menneskedrap. Men kommuniser verden over hyllet ham, ikke minst enkelte grupperinger her i Norge som kalte seg Marxist-Leninistene etter de russiske kommunistlederne. Hva mord angår lå ikke de sammen med Stalin så langt bak Mao, dog med solid margin.

Etter Kinesernes ekspedisjon til Arabia langs sjøveien bestemte plutselig Keiser Ming seg for å isolere landet, eller rettere sagt kontinentet, fra resten av verden, og slik forble det helt til Britene i den såkalte opiumkrigen i 1839 pådyttet Kina import gjennom en regelrett handelskrig mot Qing-dynastiet. Hendelsen markerte starten på Europas imperialistiske overherredømme mot Kina. Litt av en vare å pådytte de stakkars Kineserne. Opium er et narkotikum og er veldig farlig å bruke. Kineserne slet med en sløv befolkning i årtier som følge av misbruket som utviklet seg.

I 1683 tapte Osmanerne, dagens Tyrkere, slaget om Wien, og da startet det pill råtne imperiet nedgangen for alvor. Napoleonskrigene tidlig på 1800-tallet gav dem en ytterligere trøkk, og i 1914 – 1918 raknet det hele og staten Tyrkia ble opprettet. Mange av landområdene som var en del av det Osmanske riket, f.eks. Midt-Østen, Nord-Afrika og Sørøst-

Europa, lider den dag i dag under etterdønningene av Osmanernes vettløse styre. Landene ble delt mellom de som vant krigen, primært Frankrike og England, som var vanlig på den tiden.

Den glitrende boka «A line in the sand» beskriver den såkalte Sykes-Picot-avtalen, som var en hemmelig avtale inngått i 1916 mellom Frankrike, Storbritannia og Russland. Den regulerte hvordan det Osmanske rike skulle deles mellom dem etter første verdenskrig. Historien er altfor omfattende til å gå inn på her, men historien er vanvittig, og de handlingene som ble utført av særlig Britene og Franskmenne var så bent frem hårreisende at det ikke er rart det stadig er krig i regionen. De satte lokale grupper opp mot hverandre, organiserte terror, la grunnlaget for staten Israel, fant olje i Mosul, noe som revolusjonerte landenes marineflåter, og som igjen gjorde at Mosul–Haifa oljerørledningen måtte bygges gjennom det konfliktfylte området, osv osv. Boken er meget lesverdig og får norsk samtidskrim til å fremstå som barnelitteratur.

Man ser at Norge ikke ligger femti år foran f eks Kuwait eller Algerie. Det er snakk om flere hundre år med systematisk statsbygging og opplæring av befolkningen, primært i fredstid.

Osmanerne ble grundig tatt på senga av Europeerne i Wien i 1683, og flyktet nærmest i pysjen og etterlot seg en samling våpen, telter, tepper, musikkinstrumenter og andre gjenstander som skulle prege Europa i århundrene som fulgte. Der de så å si manglet alt hva statsmannskunst angikk var de mestere i kultur, kunst, håndverk og musikk. Efterladenskapene fikk fart på kunsten i Europa, og inspirerte folk som bl a Mozart til å skrive den musikken som den dag i dag er verdens mest populære og spilte. Vi skal være glad vi slapp Osmanernes dysfunksjonelle politikk og styre, men tilsvarende glade og takknemlige for kulturskattene de skjenket oss. Den dag i dag er Istanbul blant verdens vakreste byer og sammen med Roma en av verdens to ubestridte moderbyer. Alt annet, selv London og Paris, blekner.

Det Osmanske imperiet var på denne tiden på høyden av sin storhetstid og strakk seg så langt nord at hele dagens Ungarn var innlemmet. Man kan ane den arabiske «tiden kommer, den går ikke» i Ungarn den dag i dag. Blant verdenshistoriens imperier er det bare det britiske og det tysk-franske som har vart lenger eller vært mer omfattende. Ungarn, som i dag er medlem av både NATO og EU, ble som Norge, Polen og Rus-Kiev grunnlagt som kongerike på vikingenes tid, rundt år 1000. Det pussige med Ungarn er at de som startet opp der nede ikke var fra Europa men utvandrede russere som kom ned fra Ural-fjellene. Det Ungarske språket er svært forskjellig fra de europeiske dialektene, som egentlig er svært like og som alle stammer fra latin etter at Romerne hadde makta i Europa i årene 0-400 etter Kristus. Tødler, fnutter, prikker og streker formelig myldrer blant bokstavene i det Ungarske skriftspråket.

Hvorvidt det er Osmanerne som har skylda eller ikke er det liten tvil om at Ungarn i dag er blant Europas svakere stater. Landsbygda er lutfattig, korrupsjonen syder, og president Orban utviser en alarmerende udemokratisk praksis. Uansett er hovedstaden Budapest verdt et besøk. Sentrum er aldeles nydelig, nasjonalgalleriet det vakreste galleriet jeg noen gang har sett, man kan kose seg i svolvel og gjørmebad, eller sitte og se på den vakre elven. Menneskene blide, kultiverte og høflige.

Et annet artig land som Osmanerne hadde hånd om på denne tiden var Egypt, kanskje verdens mest spennende og fasinerende land. Mamelukkene, slavesoldatene som tjente Osmanerne, regjerte fra Citadellet på en høyde over Kairo, hovedstaden i Egypt. Stedet er i dag en turistattraksjon av det sjeldne slaget med bl a en enorm moské bygget av mur og holdt oppe av søyler de hadde rappa med

seg fra land de hadde plyndret, f eks Hellas og Israel. På en av veggene henger også en klokke, eller mer presist et ur, som Napoleon gav dem i bytte for noen gigantiske bautasteiner som i dag pynter opp Paris. Ordet ur kommer fra byen Ur i Mesopotamia i år 2 500 før Kristus (tidlig bronsealder), et annet område Osmanerne kontrollerte på 1600-tallet. Gutta i Ur drev den gangen med livlig samfunnsliv og business og skrev kontrakter på steintavler, ting som langsomt forsvant under Osmanernes totalitære styre og strenge tolkning av Islam flere tusen år senere. Abraham, det gamle testamentets symbol for det Jødiske folk og som etter sagnet ble hele 1 100 år gammel, kom fra nettopp Ur.

Få byer gjør Kairo rangen stridig som det mest elleville stedet er på kloden. Det måtte evt være Bangkok i Thailand. Kairo er så skittent og kaotisk at man bare må le, menneskene er søte og hyggelige, og hva kultur og kunst angår er det ingen i verden som har noe å by på som en gang nærmer seg det man finner i Egypt. Kirken der Josef og Maria gjemte Jesusbarnet er umåtelig vakker og mer enn 2 000 år gammel. At Jesus var Guds sønn kan vi smile av i dag, men at han faktisk har levet og revolusjonerte sin samtid med original tenkning er det ikke mye tvil om. Masken etter faraoen Tut Ankh Amon står utstilt på museet i Kairo og er utvilsomt det vakreste kunstverket i verden. Se bare under, den er 3 000 år gammel.

Egypt er vår sivilisasjons vugge og hadde på denne tiden høy teknologi. Bl a visste de at jorden var rund og hadde beregnet omkretsen på 40 000 km på metern. Veier, vanningsanlegg, byggeteknikk og materialteknologi var av det fremste slaget. Sør for Kairo står Sfinxen og noen pyramider. Synet, med de uendelige sanddynene sørover, tar pusten fra en. Tar man flyet sørover til Aswan kan man dra på Nilen-cruise og underveis stikke innom et vell av slott, palasser, kongegraver og templer. Luxor er det mest kjente stedet, men der er hundrevis av dem langs den store elven som fredelig og rolig renner nordover mot Kairo og ut i Middelhavet.

I faraoenes dager jobbet folket for faraoen med å bygge palasser og pyramider den ene halvparten av året mens Nilen flommet, for så å dyrke korn når Nilen hadde roet seg i de påfølgende seks månedene. Dette lagret så faraoen og fødte på folket neste gang flommen kom. Og sånn holdt de på i hundrer av år. Flere tusen år senere fikk President Nasser bygget en gigantisk demning ved Aswan,

Nasserdammen, noe som skapte en rivende utvikling med vanning av landbruket, som da eksploderte, og elektrisitet. Til tross for FN sine regler som forbyr automatisk fyring av våpen uten menneskelig vurdering og kontroll er dammen beskyttet av et fullautomatisert luftvernssystem. Piloter lærer på kurset å holde betryggende avstand, for kommer flyet for nære blir det skutt ned uten spørsmål og further notice. Dagens luftvernssystemer treffer. Hver eneste gang.

Skule demningen briste eller bli bombet i filler ville de enorme vannmassene skylt hele Egypts sivilisasjon og alle dets 90 millioner mennesker rett ut i Middelhavet. Et ubemannet, automatisk luftvernssystem er derfor i høyeste grad på sin plass.

Besøker man stedet vil man legge merke til at vannstanden i Nilen er påfallende lav. Grunnen til det er at Egypts naboer i sør, og da særlig Etiopia, også demmer opp Nilen, som rett nok starter hos dem. Mange i regionen har vært redde for krig som en følge av dette, men de tar feil. Moderne akvaponiske vanningsteknikker reduserer vannbehovet i landbruket med 99%, mens all energi vil komme fra solceller om bare noen få år. Solceller er laget av sand, noe Egypterne definitivt ikke mangler.

De er et sympatisk og fredfylt folk, Egypterne, men dessverre har de ikke i moderne tid klart å spre den enorme velstanden de rikeste koser seg med utover si 5 millioner av den 90 millioner store befolkningen. Analfabetisme og fattigdom florerer. På begynnelsen av 1800-tallet hadde Napoleon sett seg lei på at Mamelukkene sperret adgangen til Arabia og Østen, og drog ned med noen tusen soldater og vitenskapsmenn for å ordne opp. Det gjorde de, og Mamelukkene ble sendt hjem, hvor nå det måtte være. De var statsløse vantro og som sagt slaver av Araberne. Dessverre for franskmennene men lykkeligvis for oss kom Britene på besøk og senket like så godt hele den franske flåten som lå ankret opp på kaia i Alexandria. Egyptoppholdet ble derfor noe lenger enn planlagt, og Franskmennene brukte årene på å grave ut faraograver og andre skatter og la grunnlaget for det som i dag går under betegnelsen egyptologi, en fasinerende og særdeles vakker vitenskap.

De seneste årene har vært utfordrende for Egypterne med sosial uro og arabisk vår, noe som idealistene etter en stund lakonisk måtte innrømme hadde blitt en særdeles våt høst etterfulgt av en enda våtere og iskald arabisk vinter. Muslimene rappa valget, og startet som sedvanlig for muslimske regjeringer et terrorstyre. Det gikk så galt at Hæren, Egypts helter, måtte inn og ta makta. Det gjorde de, og ting roer seg nå. Da Norge fikk demokrati i 1814 var det bare en bitteliten del av befolkningen som fikk lov til å stemme. Med årene ble elektoratet gradvis utvidet til å til slutt omfatte hele befolkningen over 18 år som etterhvert hadde både utdanning og kunnskaper til å kunne vurdere den faktiske situasjonen og stemme rasjonelt. Valget som muslimen Morsi vant var ikke slik. En hærskare av analfabeter lot seg skremme av fundamentalistiske prester og stemte inn kaos og terror. Vi får håpe det går noen år med statsbygging utdanning av befolkningen før de igjen prøver seg på noe så avansert som et valg. I Algerie 20 år tidligere påla Vesten landet å gjennomføre et demokratisk valg. Muslimene gikk til valg bl a med lovnad om å avskaffe valgordningen, og vant. Vesten har skyld i mange liknende pålegg, se f eks på Palestina, eller det lille som er igjen av det, og hvordan Hamas, som da vant valget, sender landet mot den visse død etter at de har vært innoen noe som nærmest likner på steinalderen.

Mr Bagehot grunnla i 1847 sammen med skotten James Wilson den liberale og frittalende ukeavisen The Economist i London, verdens fremste metropol på den tiden. Bagehot ble i et intervju spurt om hvordan en liberal kar som ham kunne støtte det Britiske Kongehuset, som jo er en føydal

middelalderinstitusjon der privilegier går i arv uten konkurranse og sundt meritokrati. – Jo, svarte han, nå har det seg sånn at bare ca 10% av befolkningen har kunnskaper, evner, utdanning og vidd til å kunne delta i debatten om hvordan landet skal styres og innordnes, og for at disse enorme massene av idioter skal ha noe å se opp til er Kongehuset det billigste alternativet for oss.

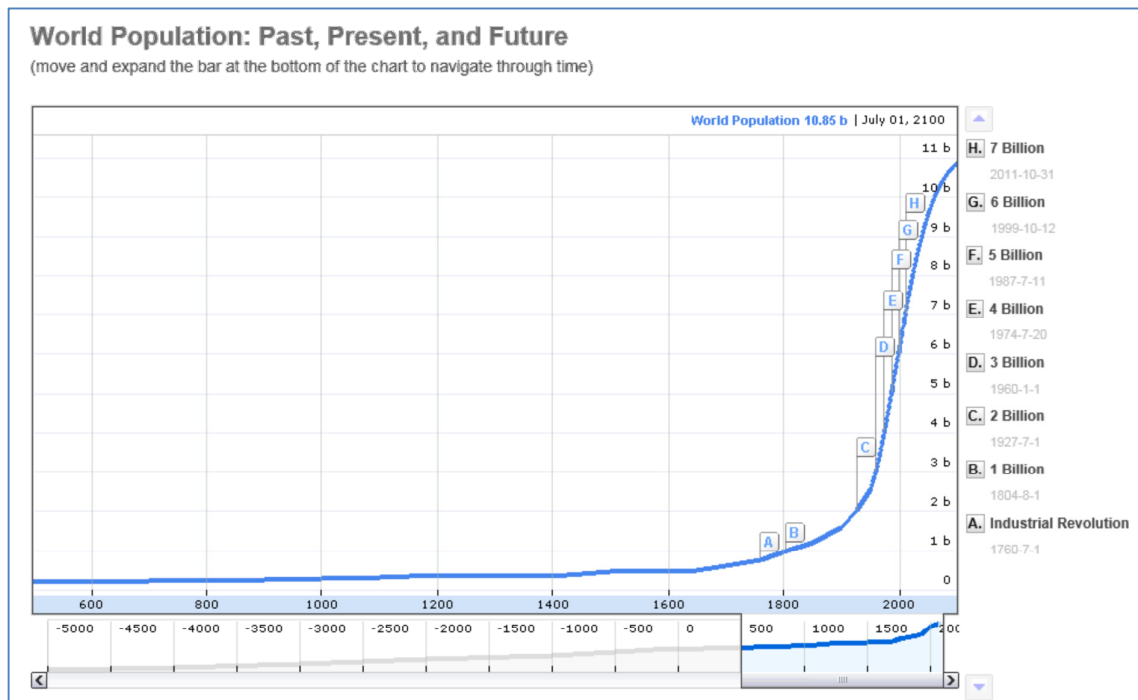
Kynisk men sant. Jeg tør nesten ikke skrive det av frykt for å fornærme vårt eget kongehus, men når Mette Marit, som knapt har utdanning eller noensinne har hatt en vanlig jobb, sitter tankefull og interessert og diskuterer U-lands problematikk på World Economic Forum i Davos, da må jeg tenke på Bagehots observasjon. Måten vår Konges søster bruker sin prinsessetittel som reklame og kredibilitet for sin røversjappe som selger alternativt bløffstoff til ressursvake nordmenn med lite penger er så det svir i øynene. At Kronprins Håkon engasjerer seg i fora der han møter representanter fra i næringslivet er heller ikke bra. At han ikke vil oppgi hvem «vennen» hans er som spanderte en to millioners cruise-uke på ham og kona er, om mulig, enda verre. Disse folka har aldri hatt en jobb eller trengt å konkurrere for å oppnå noe eller vinne frem her i livet, og deres evner og innstillinger preges selvsagt av det. På noen tiårs sikt tror jeg det Norske Kongehusets dager er talte.

Uansett, jeg er glad jeg stammer fra Surnadal og ikke Istanbul, Kairo eller Budapest. Jeg er også glad jeg slapp å bli født som en prins. Jobben deres ser ulidelig kjedelig ut.

En annen god ting som utviklet seg i denne perioden var den religiøse praksisen kalt pietismen, oppkalt etter det latinske ordet som betyr gudfryktighet. Utover siste halvdel av 1600-tallet og så 1700-tallet bredte idéene om seg. Pietismen var den første kristne retningen der moral ble satt foran lære, og de som forkynte den gjorde det gjennom et liv i fromhet. Dette ble gjort ved bruk av møter, misjonering, utdanning og fattigdomsomsorg. Ved eksempelets makt, den virkekraftige tro, skal de kristne arbeide for rikets komme.

Pietismen ble nok i overkant mørk og tildels fundamentalistisk en del steder i Norge, særlig på sørvestlandet rundt Flekkefjord gikk det ganske så galt, men Sunnmøringene og Mogstadene later til å ha utviklet en særdeles nyttig versjon av den. Folk stod opp om morran, jobbet hardt, var nøysomme, tok fatt i fattigdom, utviklet teknologi og industri, og satte moral foran lære slik at menneskeverdet ikke kunne krenkes i Guds navn, slik katolikkene og muslimene er eksperter på.

I tiden frem mot 1814 og med enda større kraft utover 1800-tallet fikk den vestlige verden omsider bukt med barnedødeligheten, illustrert i grafen under.

Surnadal var ikke noe unntak, og barneoverskuddet førte etterhvert til at mange av barna måtte forlate gården og finne seg noe å gjøre andre steder. På tampen av 1700-tallet var urbaniseringen i full gang, og det formelig rant inn med folk til de Europeiske byene der mange levde under umenneskelige forhold i kongestyrte føydale samfunn som var preget av sult og nød.

I forhold til mange steder i Europa fremstod nok Surnadal som den rene idyllen på denne tiden.

Etterhvert florerte det med politiske ismer og politisk filosofi, og den mannen som alvor gjorde vei i vellinga var den franske keiseren Napoleon Bonaparte som i 1799 tok makten i Frankrike ved et statskupp. Han var ikke den første franskmannen som revolusjonerte Europa. I 771, tusen år tidligere, ble Karl den store, Charlemagne, konge av franskerne, og så tysk-romersk keiser fra år 800, da Det Hellige Romerske Rike ble opprettet. Siden Romerriket kollapset i år 450 hadde det vært kaos i Europa. Folkevandring inn fra øst plaget europeerne, pengevesenet brøt sammen, og det var først Charlemagne som fikk ordnet opp i tingene. Imperiet er blant verdenshistoriens mest vellykkede og varte helt til 1806 da det ble brutt opp under Napoleonskrigene.

Napoleon foretok radikale endringer i hvordan den forkvaklede kongemakten kjørte samfunnet, stikk i strid med f eks det solkongen Ludvig XIV, som flyttet ut til Versailles, stod for. Hans *Code civil* eller Code Napoléon (1804) garanterte personlig frihet, likhet for loven, retten til privat eiendom, sivil ekteskapsinngåelse, og skilsmisse, dog på visse betingelser som gjorde det betydelig lettere for menn enn for kvinner. En ting av gangen, liksom. Han innførte også et meritokrati slik at offentlige jobber gikk til de som faktisk kunne noe og ikke lenger de som hadde arvet eller betalt seg til posisjonen sin.

Han var ikke så rent lite krigersk den godeste Napoleon, og summen av hans egne felttog og andre stater som angrep Frankrike for å beskytte føydalstrukturene endte i en kollaps av et felttog i Russland der den sinte vinteren gjorde kål på omtrent hele den franske hæren. Flere hundre tusen mann frøs i hjel i vinterkulda.

En mer alvorlig feil franskmennene gjorde handlet ikke om krig men om politisk filosofi. Der britiske og amerikanske politiske filosofer satte individets frihet øverst som politisk mål og aksiom, satte franskmennene likhet øverst. Problemet er bare at «likhet» blir tolket av de som bestemmer, og de ender uvergelig opp med å bli «more equal than others» som George Orwell lot grisen Kamerat Napoleon så treffende formulere det i boken fra 1945. Satiren var myntet på de russiske kommunistene, men det er nok ingen tilfeldighet at sjefen sjøl het nettopp Napoleon.

Til tross for den moderne politiske filosofien er Frankrike den dag i dag et ganske elitistisk samfunn der en liten elite på toppen har privilegier den jevne borger ikke har. Men det er et velferdssamfunn og på alle måter et aldeles fantastisk land. Avtalen mellom eliten og befolkningen er at eliten får beholde sitt så lenge velferden er god. Og det er den, i den grad at de Franske statsfinansene er notorisk dårlige. Pensjonsalderen er lav, arbeidsuken kort, skoler og sykehus av ypperste kvalitet, og samferdsel og kommunalt tjenestenivå er i verdenstoppen.

I 1803 var Napoleon så pengelens at han tilbød USA å kjøpe de Franske koloniene som lå i landet for 15 millioner dollar, tilsvarende 6.5 milliarder kroner i dag, omtrent det det koster å bygge en toglinje i dagens standard. USA doblet størrelsen på landet sitt, og startet for alvor ferden mot verdensherredømmet som skulle komme 150 år senere i kjølvannet av den annen verdenskrig. I tur og orden finta de ut Spanjoler, Briter, Portugisere og Franskmenn. Men typisk nok invaderte de ikke landene som de «stjal» fra de gamle koloniherrene, men lot dem få holde på i fred så lenge de handlet med USA. Penger og frihandel er og blir verdens mest effektive våpen da det skaper vekst og velstand og gir befolkningen noe å drive med og gjør dem happy. Dette gjaldt i særdeleshet Sør-Amerika eller Latin-Amerika, som hadde vært på Spanske og Portugisiske hender siden Columbus var på besøk i 1492.

Dessverre har det ikke gått så bra med Spania og Portugals kolonier i Latin-Amerika. Mens Britiske kolonier som hovedregel fikk en fantastisk utvikling, har latinoene og de fleste franske snublet seg gjennom de siste 200 årene, og resultatene i form av styresett og velferd er stusselige. Eksemplene er mange, f eks Brasil, Argentina og Filipinene samt landene i Sentral-Amerika som Honduras og Haiti. Etter et ok 1800-tall var riktignok Brasil og Argentina blant verdens rikeste land, men siden da har det gått i utforbakke. Et grelt eksempel er dagens Venezuela der tullingen Hugo Chavez regjerte i perioden 1999 til 2013. Hans såkalte demokratiske og sosialistiske parti Movimiento Quinta República, MVR, «Bevegelsen for den femte republikk», vanstyrte et ganske rikt land så voldsomt at det i dag i 2015 er i fritt fall etter at oljeinntektene er i ferd med å forsvinne helt. Hans Bolivarske revolusjon, etter navnet på frihetsforkjemperen Simon Bolivar som tidlig på 1800-tallet hev Spanjolene ut av Venezuela, har vært tuftet på uansvarlighet, og resultatet er nedslående. Simon Bolivar var heller ingen frihetsforkjemper å være stolt av. I motsetning til f eks våre egne Eidsvollmenn og konger opp gjennom årene stod han for en voldsbruk og et blodbad som var aldeles grusomt.

Men tilbake til Europa tidlig på 1800-tallet der Napoleonskrigenene raste. Det danske kongehuset hadde også sovet litt i timen og undervurdert de voldsomme kreftene som folkeopprøret i Europa bar i seg. Idéen om kongelig enevelde stod sterkt, og av pussige omstendigheter endte Danmark-Norge opp på fransk side i Napoleonskrigenene. Det gikk som kjent særdeles dårlig, og i Kiel den 14 januar 1814 ble de krigende partene enige om fred, og Napoleonskrigen var slutt. Et av punktene i traktaten var at Danmark måtte avstå Norge til Sverige.

Den såkalte 400 årsnatten var slutt. 53 år senere i 1867 lar forfatteren Henrik Ibsen figuren Peer Gynt uttale seg om natten som ruget over apekatten, en satire over nynorskforkjemperen Ivar Aasen. Ibsen var sammen med bl a Bjørnstjerne Bjørnson i harnisk over at Norge nektet å kjempe på dansk side mot tyskerne i 1864 og mente at de anti-skandinavistiske holdningene var særdeles farlige. Den andre Slesvigske krig ble utkjempet mot Prøysia og Østerrike første halvår 1864. Krigen var en total walk-over fra tyskernes side, og Norge var særdeles kloke som holdt seg unna blodbadet. Byråkratene som holdt på å bygge det moderne Norge i Oslo og gradvis finte ut svenskene frem mot unionsoppløsningen i 1905 hadde henda på rattet i politikken. Vi skal være glade Ibsen og Bjørnson var forfattere og ikke politikere eller byråkrater. Deres naivitet i saken er knapt til å fatte.

Dette er gunnen til at jeg blir like oppgitt hver gang jeg ser forfattere gå ut, gjerne i flokk og med pompøse underskriftskampanjer, og krever politisk handlekraft, typisk i spørsmål som vedrører flyktninger og behandling av svake grupper i samfunnet. De har som regel ikke filla peiling på hva de snakker om og deres forslag til politikk er ofte kunnskapsløse, lite gjennomtenkte og bent frem destruktive. La dem skrive eventyrene sine, de selvgode tullingene, tenker jeg. Overlat politikken til byråkrater og fagfolk som faktisk har satt seg inn i og brukt tid på å forstå hva som foregår.

4. Det moderne Norges største milepæl – året 1814

Det gikk et sendebud opp fra København til Oslo i januar 1814 med nyheten om at Norge skulle avstås til Sverige. Embedsverket i Oslo tok umiddelbart fatt og stelte i stand en riksforsamling som skulle vedta en grunnlov verdig en uavhengig, fri nasjon. Mange satset på at Svenskene etterhvert ville akseptere at Norge ble selvstendig, ikke minst den danske prinsen og kongen av Norge Kristian Fredrik. Hans mål var et selvstendig Norge med ham selv som eneveldig konge.

Eidsvollmennene ble samlet våren 1814 sammen med Kristian Fredrik, og 17 mai hadde de en grunnlov ferdig tuftet på moderne politisk-filosofiske prinsipper fra USA, England og Frankrike, dog med en konge med flere rettigheter mange av Eidsvollmennene med rette påpekte ikke var særlig moderne. Men i pragmatismens navn aksepterte man det, og kom seg videre. Typisk norsk.

Fra Romsdal Amt, fylket der Ålesund ligger, byen hvor Mogstadene var i ferd med å bygge seg opp, stilte tre personer: embetsmannen Krogh fra selvstendighetspartiet, presten Stub fra unionspartiet, og bonden Walbøe, også fra unionspartiet. Som Surnadøler og Ålesundsværingar skal vi være takknemlige for den innsatsen disse tre gutta gjorde for slekta vår. Den eneste ripen i lakken får bli at Krogh støttet selvstendighetspartiet, en retning som var håpløst naiv, omtrent som Ibsen mht Slesvig-krigen. At Sverige ville tvinge Norge inn med krigsmakt var åpenlyst, og mens nød og armod preget store deler av fedrelandet og Hæren etter tøffe runder og regelrett hungersnød etter blokaden fra England, var svenskene ressurssterke og krigstrente. England ranet hele den Danske flåten i 1807 og innførte en blokade som påførte Norge katastrofale tap i handel, sjøfart og sviktende korntilførsler. Fattigfolk ble rammet av hungersnød, hendelser som nok var avgjørende for begivenhetene som førte frem til et konstitusjonelt styre i 1814. Kongemakten hadde ikke bare feilet. Den var en dødelig fiasko og dundrende fallitt av episke proporsjoner. Ibsens ditto episke dikt Terje Vigen fra 1871 illustrerer håpløsheten.

En annen Eidsvollmann jeg sender mine takknemlige tanker til er bergsverkingeniøren Paul Steenstrup som i mars 1814 fikk signatur av kong Kristian Fredrik til å starte opp en våpensmie på Kongsberg, delvis som et trekk for å gjøre noe med arbeidsløsheten som plaget det som på denne

tiden var en av Norges største byer. Folk døde regelrett av sult i gatene. Våpenfabrikken fikk med tiårene en enorm betydning for nasjonen Norge og firmaet, som jeg selv jobber i, feiret sitt 200 årsjubileum i 2014 og er i dag hovedleverandør av avanserte våpen til det norske Forsvaret og medgarantist for vår frihet og uavhengighet som nasjon. Staten eier i dag 60% av aksjene i firmaet.

Svenskene var ikke helt ferdige med å krige i Europa da nordmennene feiret 17 mai i 1814 og oppdaget først utpå sommeren hva de rampete Nordmennene hadde gjort. Da angrep de oss. Faktisk seilte de inn mellom Hvalerøyene, i dag en av Norges mest populære sommerhytteområder. Og i løpet av noen korte uker sommeren 1814 var det klart for alle og enhver at motstand var nytteløst, og den 4 november 1814 ble en redigert grunnlov vedtatt. Samme dag ble kongen av Sverige valgt til konge av Norge. Stort sett ble bare paragrafene som var til hinder for inngåelsen av en løs personalunion endret. Stortinget sørget for å styrke de lovparagrafene som sikret den lovgivende makten og fikk ditto begrenset kongemakten. Det skulle vise seg å være et særdeles klokt trekk.

Det heter seg at skal du vinne krigen må du ikke være for opptatt av å vinne hvert eneste slag. Her mener jeg Nordmennene på denne tiden var fantastisk dyktige og taktiske. De strakk buen i grunnleggende, konstitusjonelle anliggender helt til Svenskene bare måtte si stopp, for så å gi seg, si «ok da», vente noen år, og så på'n igjen. Hvorpå det som regel løste seg i Nordmennenes favør.

Det var statsmannkunst av rang det Nordmennene hadde fått til. Vår nye konge het Karl XIV Johan, opprinnelig Jean Baptiste Bernadotte. Etter finskekrigen i 1809 led Sverige det traumatiske tapet av det nåværende Finland, som hadde utgjort halvparten av det svenske riket. Sinnet mot kong Gustav IV Adolf førte til et statskupp og Gustav Adolfs onkel, den barnløse Karl XIII erstattet ham. Dette var bare en midlertidig løsning og i 1810 valgte Standsriksdagen en marskalk av Frankrike, Jean-Baptiste Bernadotte, som arving til den svenske tronen.

Det ble fortalt at Bernadottes kone overbeviste ham om at han kunne ikke vinne et folks hjerter ved tvang, noe som angivelig skal ha mildnet ham noe, og det endte opp som det gjorde til Norges store lykke. Ikke helt fritt, men slett ikke så galt, og med Grunnlov og Storting intakt. Klar for neste runde!

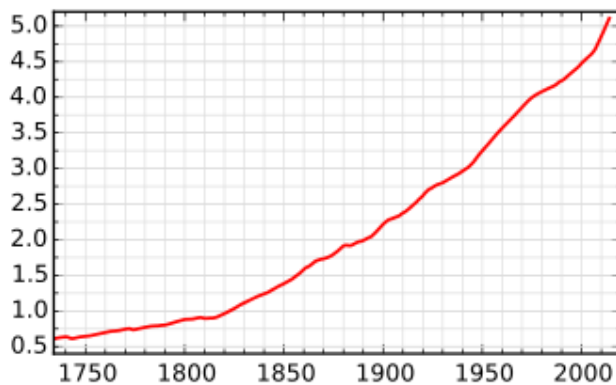
5. Perioden 1814 – 1904

1800-tallet var et utrolig århundre for Fedrelandet. En moderne nasjon ble til, og fremskritt innen politikk og teknologi tok nær sagt pusten fra de som forstod hva som foregikk. Dog var ikke alt rosenrødt for alle Fedrelandets innbyggere. Fattigdom, undertrykking, klassesdeling og overbefolkning var utfordringer mange slet med og gjorde at hele 800 000 Nordmenn i perioden 1825 – 1920 valgte å emigrere og søke lykken i USA. I år 1822 passerte folketallet i Norge milepælen én million, og i 1890 passerte vi to millioner. I 2012 var vi blitt hele fem millioner. Demografer beregner at befolkningen når toppen rundt 2020 og så begynner å falle. Det sier litt om befolkningsveksten på 1800-tallet at Norge doblet antall innbyggere på bare 68 år til tross for at nesten like mange som bodde i Norge i 1822 drog til USA de kommende 100 årene. Foruten ymse elendigheter og håpløsheter hjemme var det nok også eventyrlyst og rykter om billig jordbruksland i Amerika som lokket. Mange hadde lite, hvis noe, å tape på å forlate ørkenvandringen hjemme i Norge.

Hovedårsakene til den voldsomme befolkningsveksten var at man omsider fikk bukt med barnedødeligheten samt at gjennomsnittlig levealder steg sterkt pga nye kunnskaper innen medisin og sanitet. Men det flater skikkelig ut nå. I 1990 ble det født 135 millioner barn på kloden, og siden har det vært konstant. Økningen i verdensbefolkningen de siste 25 årene stammer med andre ord

ikke fra flere barnefødsler men fra vekst i levealder og reduksjon i barnedødelighet. I 1913 ble den gjennomsnittlige verdenskvinnen 50 år gammel og fødte 8 barn. Et hundre år senere blir hun 70 år og føder mindre enn to barn. Når jordas befolkning først begynner å falle kommer det til å gå dramatisk fort. Glem alt du hører om mangel på ressurser a la vann, mat, plass og energi.

Som i resten av Europa var som sagt befolkningsveksten på 1800- og 1900-tallet voldsom. Slik ser utviklingen ut for Norge de siste 250 årene. Merk at det nå i 2015 er rett før det flater ut og begynner å falle, som i de fleste andre vestlige land. Verdensbefolkningen regner FN med at vil nå maksimum på en 9 – 10 milliarder rundt år 2070 og så begynne å falle. Egentlig er det bare Afrika som vil vokse i det 21 århundre, selv Østen er i ferd med å flate ut.

Mine forfedre i Mogstad-slekta flyttet som sagt pga fødselsoverskuddet ut av Surnadal, og noen driftige noen endte opp i Ålesund der de i løp av halvdel av 1800-tallet etablerte en meget betydningsfull fiskeindustri. Den teknologiske revolusjonen som i symbolsk forstand startet i England i «Crystal Palace» på verdensutstillingen i London i 1851 satte en voldsom fart også på fiskerieringen, og med motoriserte fartøyer og moderne fangstutstyr drev de stort og tjente voldsomt med penger.

I Oslo var ikke embetsverket snauere. Etter å ha etablert universitetet i Oslo i 1811 formelig masseproduserte de jurister som beklede de forskjellige departementene. Gradvis utover 1800-tallet ble både politikk og samfunnliv regulert og modernisert, og mesterstykket med å underlegge Hæren og den lille Marinen politisk kontroll ble gjennomført a la England, USA og Frankrike. Norge var det første landet i verden som kombinerte Marinen og Hæren i et felles Forsvarsdepartement.

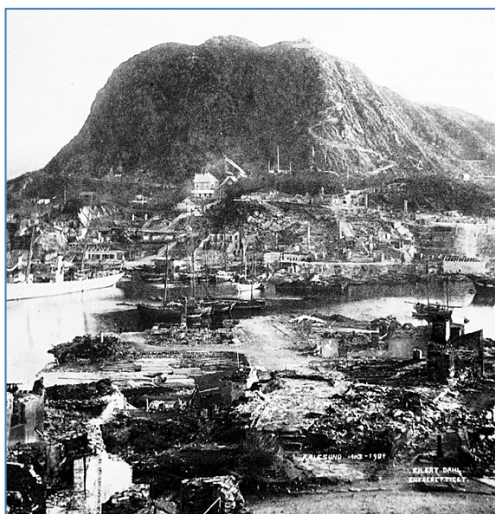
Senere skulle de vise seg at de landene som underla forsvars- og krigsstyrkene politisk kontroll og ikke lot dem holde på for seg selv vant den første verdenskrigen. De landene som lot soldatene være en stat i staten, som opprettholdt kadaver-disiplinen og en ikke-spør-bare-gjør-som-sjefen-sier kultur, og som omtrent tok hånd om utenrikspolitikken selv, tapte til slutt. Disse landene var bl a Russland, Tyskland og Østerrike-Ungarn. Det er mye krigsmakt i en bred, demokratisk styrt kunnskapsbase med politisk kontroll og støtte i elektoratet / folket.

Handel og utenriksfart skjøt fart, og på tampen av 1800-tallet var det klart at Norge trengte sitt eget konsulatvesen. Svenskene motsatte seg dette og truet med krig om ikke Nordmennene bøyd av og lot Stockholm ta hånd om all utenrikspolitikk. Men gnisten var tent.

En bølge av romantisk stoff med nasjonalt innhold bredte seg, f eks Ibsen og Bjørnson, kunst og kulturliv, aviser, polekspedisjoner, nasjonalsang, 17 mai feiring og mye annet. Alt dette sammen med klok politikk og mesterlig diplomati ledet til slutt til oppløsningen av personalunionen med Sverige i 1905. På fredelig vis, takk og lov. Den svenske Kong Oscar II var både Norges-venn og en hederlig og klok mann. Dessuten var det klart at walk-over seieren i 1814 ikke ville kunne gjentas. Norge hadde brukt de siste 100 årene på å bygge en meget betydelig hær, marine og ikke minst rustningsindustri i form av Kongsberg Våpenfabrikk.

Igjen var det folk som var for og i mot unionsoppløsningen. Tross alt luret det farer i øst, både fra Tyskland og fra Russland, og mange var redde Norge ville stå svakt alene. Men igjen må man undre seg over naiviteten til enkelte. Sverige har aldri vært noen alliert eller noen garantist for Norges suverenitet, tvert i mot. Det har alltid vært England som har vært vår garantist, og i nyere tid er det USA. Et satireblad skrev om en oppildnet motstander av unionsoppløsningen, ingen ringere enn landshøvdingen Bjørnstjerne Bjørnson, som tordnet til folket: "Nu gælder det at holde sammen", hvorpå den pragmatiske statskunstneren og statsministeren av Norge Christian Michelsen parerte naiviteten med: "Nu gælder det at holde kæft". Historien er ikke sann, det er kun spøk og satire.

I 1904 så alt særdeles lyst ut for Mogstadene i Ålesund. Businessen gikk så det ula, Norge som nasjon var på vei mot full frihet, og fremtiden så lys ut. Da smalt det. Natta mellom 22 og 23 januar 1904 tok det til å brenne i lokalene til Aalesund Preserving Co i Nedre Strandgate. Det var full sørvest storm med orkan i kastene. I 15 timer raste ilden over byen. 850 hus brant ned og over 10 000 mennesker ble hjemløse i den største brannen i Norges historie.

Lokalhistoriker Grytten forteller om en gammel sta mann som redningsmannskapene ikke på tørre møkka fikk ut av huset sitt. – Dette huset brenner ikke, ropte mannen. – Jeg blir her. Redningsmennene tenkte at de av hensyn til arvingene i alle fall skulle redde unna inventaret og møblene hans, og bar det ut på gårdsplassen til mannens besvergelses og høylytte protester. Historien endte med at alt innboet brant opp mens huset ble stående og stabukken overlevde.

Mogstad-gården i mur overlevde og står der på kaia den dag i dag, men den yrende og innbringende fiskeribusinessen ble aldri det samme igjen. Min oldefar Peder Emil Mogstad og hans hustru, min oldemor Petra Marie som sammen hadde kjørt fiskeribedriften så godt og i parallell produsert barna

Alf, min egen farfar Emil, Margit, Johanne, Per, Gudrun og Arne i årene fra 1895 til 1905, fikk aldri helt dreisen på det igjen.

Etter brannen ble Ålesund kraftig modernisert og det ble innført en rekke nye regler og forordninger primært av hensyn til sikkerhet og med tanke på å unngå en ny brann, men også for å sikre og øke skatteinnkreving, regulere arbeidsforhold osv.

Bilder av de syv barna viser med all tydelighet at det har vært solid trafikk opp fra Arabia og Middelhavet opp gjennom årene. Hårmanekene er mørke, og damene er særdeles vakre med utpregede spanske trekk. Selv blir jeg tatt for å være araber når jeg er i Algerie og for greker når jeg er i Hellas. Interesse for kunst og musikk hadde de i rikt monn, og de behersket også malerkunsten. Min kompetanse innen billedkunst er heller beskjeden, men jeg har arvet nok indre følelsesliv til å føle på god kunst når jeg ser på det. Her er et bilde malt av Onkel Alf, som Pappa kalte ham. Alf var yndlingsonkelen til min far. Han var noe rufsete og ikke helt uforsiktig med alkohol, et trekk han for øvrig deler med mange andre i Mogstad-slekta. Også her må jeg medgi at jeg har arvet en svakhet for hvitvin, dog uten at det skaper nevneverdige problemer eller noen form for alvorlig avhengighet. Her er Alfs maleri fra 1959 som i dag henger i hjemmet mitt. Det er et mesterverk, spør du meg.

Tilbake til Ålesund. Gamledager var definitivt borte og Peder Emil slet med å tilpasse seg de moderne tidene og de nye næringslivsreglene som var kommet. Peder Emil var videre født i 1857, hadde nok jobbet mye og hardt, og som 47-åring var han i 1905 heller ikke lenger noen ung mann. Gjennomsnittlig levealder for menn i Norge i år 1900 var 51 år. Kvinnene ble 55 år i snitt det samme året.

6. Året 1905

Da alt så som svartest ut både for Ålesund og mine oldeforeldre skjedde det utover våren noe som ble veldig positivt for byen. Fredrik Vilhelm Victor Albert av Preussen, eller bare Vilhelm, var norgesvenn og besøkte Norge nesten hvert eneste år i en årrekke. I 1905 spilte han en viktig rolle i å overtale svenskekongen Oscar II til å ikke angripe Norge etter at Norge opphevet unionen.

Da Ålesund brant ned i 1904 var keiseren i nærheten. Han organiserte hjelp og donerte store summer til gjenoppbyggingen. Ikke minst skaffet han til veie arkitekter og byplanleggere fra Tyskland og fikk gjenreist sentrum i såkalt Jugend stil, her eksemplifisert med bygården med adresse Keiser Wilhelms gate 61.

Mer enn hundre år senere møter jeg en afrikansk mann på en forretningsreise i Nord-Afrika, nærmere bestemt Algerie. Han forteller at han vokste opp i Namibia, noe som på 1800-tallet var en av de større tyske koloniene i Afrika under navnet Deutsch-Südwestafrika og den eneste som fikk en tallmessig betydelig innvandring fra Tyskland. Det lever fremdeles en tyskspråklig minoritet der nede.

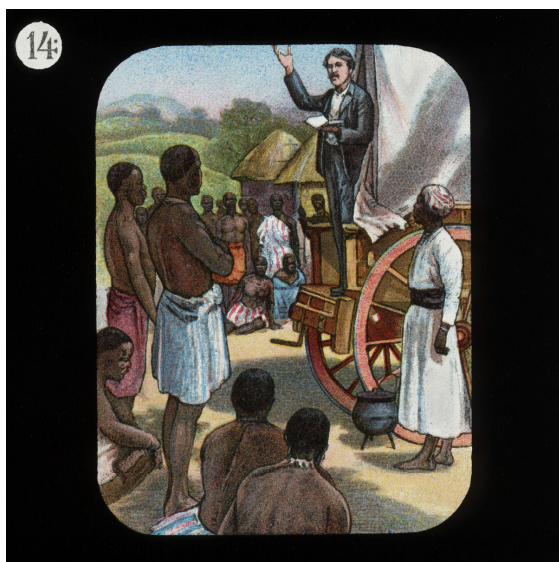
Det var ikke bare engelskmennene, spanjolene, portugiserne og franskmennene som lenger var kolonimakter her i verden. I løp av 1800-tallet kom også Belgia og Tyskland til, og på et møte mellom maktene, det såkalte europeiske Kongresssystemet, i Berlin, ble de på tampen av 1800-tallet enige om hvordan de skulle dele det nye, lovende afrikanske kontinentet mellom seg. Afrikanerne var i god Europeisk tradisjon ikke invitert med på møtet. Konsekvensene for afrikanerne var grusomme, og mens britene gikk nord-syd og franskmennene øst-vest, herjet Kong Leopold av Belgia i Kongo mens Tyskerne fikk en og annen flekk, ble sør-vest på kontinentet. På sin ferd nordover fra Sør-Afrika traff britene på kontinentets eneste hvite stamme, Boerne som etterkom tidligere nederlandske kolonister. Krigen ble grusom, og konseptet konsentrasjonsleir ble funnet opp av britene i denne krigen. Det var ikke Hitlers egen idé.

Én person som advarte de Europeiske stormaktene fra å gå i gang med den terroren og krigføringen de nå bestemte seg for var den Britiske misjonæren og vitenskapsmannen David Livingstone, berømt

bl a sammen med den walisiske journalisten Henry Morton Stanley da de i 1871 traff hverandre som de eneste to hvite midt i Afrika. Høflig og på dattet korrekt engelsk var Stanleys første replikk "Dr Livingstone, I presume?".

Selv om Livingstone er kjent som den store misjonæren er dette i virkeligheten Engelsk tidsriktig propaganda iscenesatt på basis av den tids selvutnevnte verdensgjerning å kristne det Afrikanske kontinent med sin overlegne kultur. Men resultatene var aldeles elendige, og Livingstone måtte bare utmattet og indignert innse at Afrikanerne ville ikke ha kulturen. Det var teknologien de ville ha, som f eks vaksiner og maskiner.

Han utviklet etterhvert en avsmak for de Britiske holdningene da han jo så hvor misforståtte og destruktive de var, men kraften i misjonsbevegelsen var ikke til å stoppe, i alle fall ikke på noen tiår, og vi så jo hvor ille det gikk i koloniseringen av Afrika. Han døde av malaria i Afrika i 1873.

Hadde Britene bare hørt på Livingstone. Da ville i så fall de siste 150 års verdenshistorie meget sannsynlig sett svært annerledes ut. *The white man's burden*, floskelen som rettferdiggjorde de hvites herjinger og «misjonering» bl a i Afrika, hadde vi klart oss aldeles utmerket uten.

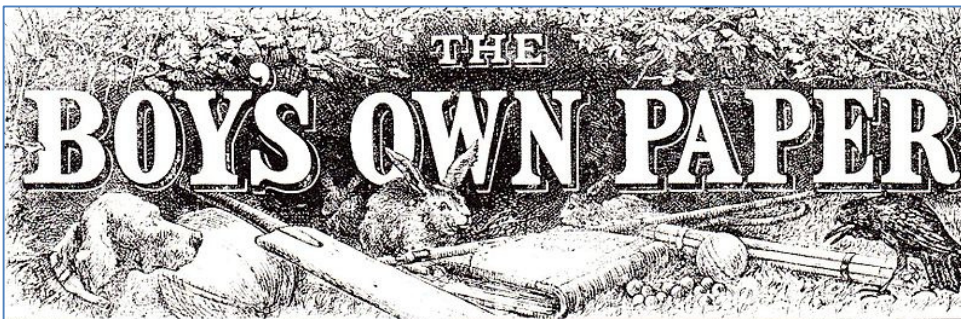
På den tiden nådde også militært teater og rustningsromatikk nye høyder og var langt i fra noe særnorsk fenomén. Bevegelsen stod sterkt i hele Europa og var en utløsende faktor for infernoet i Europa i første verdenskrig 1914 – 1918. Store arméer var nasjonenes stolthet, og de paraderte og viste seg frem der de ble heiet frem og klappet for av begjærede folkemenger.

En Britisk krigshelt fra kolonikrigene het Robert Baden-Powell, 1st Baron Baden-Powell. Han var temmelig hardhendt der han fór fram, bl a i India og Afrika, men blodbadene nådde nye høyder under hans ledelse i Boerkrigen helt på tampen av 1800-tallet. Han ble feiret som en krigshelt hjemme i England, men dessverre for ham hadde krigsjournalistikken utviklet seg de siste årene, og gradvis kom Engelskmennenes fremferd frem i artikler og leserinnlegg. Befolkningen ble i tiltagende grad urolige og etter hvert bent frem sjokkerte over det de leste i avisenes utenriksspalter.

Men før det ble for ille rakk Baden-Powell å starte gjennomføringen mot sin store drøm, et totalt militarisert samfunn. Da må man begynne tidlig med de unge, tenkte han, og i 1907 var de i gang med verdens første speiderleir. Idéen bak speiderbevegelsen er å utvikle barn og ungdom fysisk, mentalt og spirituelt slik at de blir ansvarsbevisste mennesker som kan spille konstruktive roller i samfunnet, f eks som soldater i kolonikriger. Denne fostringen skjer gjennom speidermetoden, det vil si gjennom aktiviteter utendørs, samarbeid, leiropphold, turgåing osv. Bevegelsen spredte seg som ild i tørt gress og har i dag ca 40 000 000 medlemmer, og en av verdens største.

Karakteristisk nok ble de unge oppildnet via sine egne Boy's Own Paper og Girl's Own Paper, magasiner som var startet noen år tidligere men som nå ble tatt over av Speiderbevegelsen. Om ikke ren krigspropaganda, så var innholdet preget av råd, vink og oppfordringer som neppe ville sluppet gjennom sensuren i dag. Det var upolitiske magasiner, men har måttet tåle kritikk for ikke å ha tatt avstand fra de tilsvarende organisasjonene i Hitlers Tyskland og Mussolinis Italia, der nazi-retorikken var forferdelig. Her er et eksempel på en forside, typisk for tidens idealer og ånd.

THE BOYS' OWN PAPER

No. 1.—Vol. I.

SATURDAY, JANUARY 18, 1870.

Price One Penny.
ALL RIGHTS RESERVED.

MY FIRST FOOTBALL MATCH.

BY AN OLD BOY.

IT was a proud moment in my existence when Wright, captain of our football club, came up to me in school one Friday and said, "Adams, your name is down to play in the match against Craven to-morrow."

I could have knighted him on the spot. To be one of the picked "fifteen," whose glory it was to fight the battles of their school in the Great Closo, had been the leading ambition of my life—I suppose I ought to be ashamed to confess it—ever since, as a little chap of ten, I entered Parkhurst six years ago. Not a winter Saturday but had seen me either looking on at some big match, or oftener still scrimmaging about with a score or so of other juniors in a scratch game. But for a long time, do what I would, I always

seemed as far as ever from the coveted goal, and was half despairing of ever rising to win my "first fifteen cap." Latterly, however, I had noticed Wright at a few others of our best players more than once lounging about in the Little Clo where we juniors used to play, evidently taking observations with an eye to business. Under the awful gaze of these heroes, need I say I exerted myself as I had never done before? What cared I for hacks or bruises so only that I could distinguish myself in their eyes? And never was music sweeter

Spejderbevægelsen gjør og har gjort mye godt, men dens oppstart må man være klar over er særdeles problematisk og blodig, og utålelig for dagens moral. Hitlers solkors, nazi-symbolet, ble forbudt etter andre verdenskrig. På omtrent samme måte burde man spørre seg om ikke Spejderbevægelsen bør revurdere måten de fremstår på som militarisererte a la første verdenskrig og idealene de hadde da. Ikke minst sjefens egne mål med bevægelsen og imperiet. Det er flott at de unge er ute i skog og mark, men det er også på tide å kle dem i moderne turtøy og å hive all militærsjangonen på dør. Jeg kjenner på en meget dårlig følelse mht hvordan dette kles opp, organiseres og markedsføres.

Noen historiebøker slår enkelt fast at det Britiske Imperiet ble oppløst etter den annen verdenskrig da England måtte overrekke verdensherredømmet til det langt overlegne og rikere USA. Men dette er bare delvis riktig. I virkeligheten var Imperiet allerede på begynnelsen av 1900-tallet i ferd med å gå i oppløsning innenfra da Britene rett og slett fikk nok av moderlandets metoder i koloniene. Den første verdenskrigen forvandlet samfunnet fra et klassesamfunn til en moderne velferdsstat, man var møkk lei krig da tapene og traumene etter verdenskrigen var ufattelige, flere og flere stemte for å avmilitarisere hele samfunnet, som i Norge på den tiden, og toleranse for andre raser og argumentasjon for likstilling var i sterk vekst.

Når et imperium først starter å gå opp i liminga tar det vanligvis en generasjon, dvs 30 - 50 år. Romerriket opplevde dette på 400-tallet. Det engang så enorme og mektige riket forsvant på bare noen få årtier. Så da The British Empire kollapset som imperium i 1945 var det på overtid samt ikke minst på (konto) overtrekk da statsgjelda hadde satt nye rekorder. De var rett og slett blakke og dypt forgjeldet. USA tok over etter 400 år. Intet vokser inn i himmelen, som kjent. Ikke denne gangen heller. Husk på det når du hører noen spå om Kina eller Indias fantastiske vekst og fremtid. De kommer neppe til å ta over hele verden, de heller.

Da namibieren i Algerie hørte at jeg var fra Norge smilte han og lurte på om jeg kjente til byen Ålesund og den store brannen som hadde rammet byen i 1904? Da han hørte om slekta mi og at jeg omtrent var derfra, tødde han skikkelig opp og fortalte meg i detalj om alle de nydelige Jugend-stil byggene som var blitt oppført der etter brannen. Jugend (ungdom) stil eller *art nouveau* dyrket det moderne og ungdommelige og mange av motivene var tatt fra naturen.

Joda, fortalte han, gårdene ble ikke bygget i Ålesund. De stod i prefab moduler i Tyskland klare for å sendes til min hjemby i Numibia. Så brant byen deres og keiser Vilhelm omdirigerte forsendelsen til Ålesund. Vi ble enige om at hvis han noen gang skulle besøke Norge skulle vi ta en tur sammen til Ålesund på befarings.

Hjemme i Oslo skjedde det store ting, intet mindre enn at personalunionen med Sverige ble oppløst og at Norge fikk en ny konge. Christian Frederik Carl Georg Valdemar Axel, prins til Danmark og Island i 1872, død i 1957, og nå altså Norges konge fra 1905 til 1957. Han gikk under navnet Carl og var prins av Danmark. Han giftet seg juli 1896 med sin kusine Maud Charlotte Mary Victoria av Sachsen-Coburg-Gotha, prinsesse av Storbritannia og Irland. Og i 1905 ble han hentet til Norge. Statsminister Christian Michelsen og utenriksminister Jørgen Løvland begynte å forberede prins Carls kandidatur til Norges krone så å si samtidig med unionsoppløsningen i 1905, og resultatet var et diplomatisk mesterverk. Det var meget urolige tider i Europa og det at et lite land snek seg ut fra et større var ikke dagligdags kost. I alle fall ikke uten at det smalt. Skikkelig, i form av krig.

Men gutta i regjerings- og embetsverkkvartalene i Oslo klarte akkurat det – mens England, Russland, Tyskland og Frankrike satt og så på og nikket «ok». Vi sneik oss ut bakdøra uten at et skudd ble løsnet eller at en neve ble knyttet. Verdenshistorien har ikke mange eksempler på det. Se f eks på eks-Jugoslavia eller konflikten i Ukraina.

Men innbyggerne i Øst-Europa lærte aldri å lese og skrive på samme måte som oss i Norge, og den dag i dag er det enorme nivåforskjeller i nær sagt alt hva angår akademisk og intellektuell styrke. Der vi slapp løs fra, lirket oss ut av og kjempet oss fri fra kongemakt og tyranni ble de i Russland og Øst-Europa holdt nede av diktatoriske, dysfunksjonelle strukturer uten sjanser til å løfte seg.

Nasjonalismen blomstret i Norge, og bildet under er kanskje det som best illustrerer den tidligere omtalte, skamløse rustningsromantikken og det militære teateret myndighetene brukte til å oppildne befolkningen. Scannet er fra historieprofessor Tom Kristiansens bok om Forsvarsdepartementets historie 1814-1940, for øvrig en særdeles lesverdig og spennende bok om tilblivelsen av det moderne Norge.

Den utilsørte og kompromissløse rustningsnasjonalismen. Her som kvinnelig offervilje i Alexander Blochs strek på forsiden av Henrik Angells bok om grensevakten i 1905: «Det må være frygtelig å miste en af gutterne – eller tenk begge. Men verre vilde det være, om jeg ikke havde nogen at miste, nogen at gi.»

7. Mogstad-slekta blir søkkrike i løpet av første verdenskrig 1914-1918

Vi bruker begrepene første verdenskrig 1914 – 1918 og annen verdenskrig 1940 – 1945, men man skal være klar over at i historievitenskaplig forstand dreier det seg om én, eneste lang krig som startet med den Russisk-Japanske krigen i 1904 og først sluttet etter Koreakrigen sommeren 1953. Det historiker Nial Ferguson har kalt *War of the world* var et 49 år langt inferno der datidens ledende verdensmakter fikk målt krefter og satt grensene sånn noenlunde på plass.

Det sluttet som kjent med de to atombombene i Japan sommeren 1945 der to store byer ble totalt utslettet. Maken til ildkraft, eksplosiv tilintetgjørelse og akutt lidelse har verdenshistorien aldri sett,

og takk og lov var det siste gangen. Etter annen verdenskrig ble det opprettet en rekke internasjonale samarbeidsfora som fungerer meget bra. Se f eks på FN sine tusenårsmål som stort ble nådd. De har nå vedtatt nye mål, bl a innen klima, opplysningstid og fattigdom, mål som jeg personlig tror også vil bli nådd.

I dag er saken den at det er slutt på ekspansjonskriger. Det vi har er noen få borgerkriger, som er ille nok, ikke minst pga det tiltagende flytningeproblemet som er gigantisk, samt myriader av mindre terroropptøyer a la Islamic State. Men dette vil roe seg etterhvert som FN jobber med å få den islamske verden gjennom sin opplysningstid. Krig er gammeldags og uinformert, rett og slett. En ekspansjonskrig a la World War III har ingen rot i virkeligheten. Hvem skulle liksom starte? Kina, som akkurat reduserte hæren sin med 300 000 soldater?

Norge hadde en kraftig nok Hær og Marine til å være nøytralt under første verdenskrig, som ble et inferno av teknologi og ildkraft verden aldri hadde sett maken til tidligere. Det ble satt ny rekord i antall dødsfall på krigsskueplassen, 0.6% av verdensbefolkningen i første verdenskrig og 1.2% i annen, og de sivile samfunnene ble berørt i en helt annen grad enn noengang tidligere.

Hvordan kunne det skje? De Europeiske stormaktene skulte på hverandre og aspirerende stormakter som Tyskland og Russland ønsket posisjoner a la de som England og Frankrike hadde. Et illelydende forvarsel var Krimkrigen i 1853–1856, en krig mellom Russland på den ene siden og Europas syke mann, det Osmanske riket med deres forbundsfeller Frankrike, Storbritannia og Sardinia på den andre. Grusomhetene var uhyrlige. Kamphandlingene var preget av nyvinninger innen våpenteknologi og nye hjelpemidler for hæren, blant annet telegraf og jernbane. Som den første moderne stillingskrigen hadde Krimkrigen svært høye tapstall, men de fleste tapene kom som følge av epidemier (kolera, dysenteri og «krimsjue», en form for influensa), kulde og feilaktig sårbehandling. Den elendige pasientbehandlingen ble åpenbar for samtiden, og erfaringene fra Krimkrigen førte til en reform av det britiske militære sanitetsvesenet. Sentral i dette arbeidet var Florence Nightingale, *the lady with the lamp*, som i sterk grad bidro til å utvikle den moderne sykepleien basert på erfaringene fra Krimkrigen.

Det Østerisk-Ungarske imperiet som ble dannet etter Napoleonskrigene var på denne tiden så fullstendig dysfunksjonelt at det knaket i sammenføyningene. Huset Habsburg hadde i århundrer bedrevet fatal innavl for å holde makten innenfor en liten sirkel, og de siste slektsleddene var preget av psykisk sykdom og regelrett evneveikhet. Noen av dem kunne ikke engang lese og skrive.

Den 28 juni 1914 kom den Østerriksk-Ungarske erkehertugen Franz Ferdinand og hans ektefelle Sophie von Hohenberg til Sarajevo for å møte Norges-vennen keiser Vilhelm II. Besøket skulle foregå på årsdagen for det serbiske nederlaget til Osmanerne i slaget ved Kosovosletta den 15 juni 1389, en dato med symbolsk betydning for mange serbere (den tilsynelatende datoforvirringen skyldes forskjellige kalendere). Tre medlemmer av den pro-serbiske bosniske ungdomsorganisasjonen Mlada Bosna leste om Franz Ferdinands kommende besøk i Østerrikske aviser og bestemte seg for å gjennomføre et attentat mot ham. Og det lyktes de med. Skuddene i Sarajevo markerte starten på den første verdenskrig.

Nå var ikke attentatet mot Franz Ferdinand noe særskilt fenomen i Europa på den tiden. De siste tiårene hadde i tur og orden bydd på mord av statsledere, så dette var egentlig bare *business as usual*. Men kan noen skarve pistolskudd utløse en hel krig? Nei, så enkelt var det selvfølgelig ikke. Skal man sammenfatte årsakene som ledet oss inn i første verdenskrig kan det sies omtrent slik:

- Imperialismen og kampen om kolonier
- Alliansebygging og hemmelig diplomati
- Militarismen som ideologi
- Nasjonalismen på Balkan
- Attentatet i Sarajevo

Men der var i alle fall én viktig ting til: folk så på krig som noe helt modig og nærmest romantisk på den tiden, og det var ingen som drømte om at en krig ville vare i mer enn noen få uker.

Etter attentatet bestemte Tyskerne seg for å lære Serberne en lekse en gang for alle, og erklærte i løpet av kort tid, nærmere bestemt den 28 juli 1914, krig mot dem. Men det var ikke dette som var Tysklands hovedplan og militære doktrine. Masterplanen til Tyskland var i fall angrep fra allianseaksen Frankrike-Russland å først angripe og hamle opp med Frankrike i all hast mens de trege Russerne brukte masse tid på å mobilisere. Så, når Frankrike var slått, kunne de tyske guttene reise hjem igjen til østgrensen mot Russland og hamle opp med dem der.

Så da Tyskland, Østerrike-Ungarns allierte og som historikere gir hovedskylden for krigsutbruddet erklærte Serbia krig, våknet Russland som Serbias allierte, det drog Frankrike med, og vips dro Tyskerne av gårde og angrep Frankrike da det jo tross alt var den planen de hadde.

Naivt? Ja, utrolig naivt. Felttoget i Frankrike tok selvfølgelig mye mer tid og materiell enn Tyskerne hadde klart å tenke seg, Russland angrep fra øst, og så dundret det hele i gang. *Hell broke loose*, uten forbehold. Et eksempel på elendigheten er da Russerne truet på grensen til Østerrike-Ungarn. De regjerende, evneveike idiotene som styrte landet og forsvaret sendte som svar 1 million mann opp i den sanne død i vinterfjellet. Lidelsene var ufattelige.

Mens kampene herjet i Europa var det stille og koselig hjemme hos oldefar Peder Emil Mogstad i Ålesund. I ly av nøytralitetsvernet opprettholdt av særlig den sterke norske marinen kunne Peder Emil fiske i fred og forsyne engelskmennene med fisk. I virkeligheten var Norges nøytralitet særdeles hul. Mange krigsprofitører ble søkkrike på å forsyne særlig engelskmennene med fisk, tømmer og andre nødvendigheter, men det var livlig handel med Tyskerne også. Snakk om dobbeltmoral. Men det lønte seg i økonomisk forstand. En bok ved navn «The neutral ally» beskriver dette godt.

Etter krigen banket plutselig skattemyndighetene på døren og skjønnsliknet oldefar Peder Emil for alle pengene han hadde tjent på å selge fisk til engelskmennene under krigen. De mente han skyldte skatt for intet mindre enn 250 000 norske kroner, en uhyrlig sum på den tiden. Han bukket høflig, gikk inn i safen, hentet pengene, og betalte det utestående beløpet kontant der og da.

I «Den kgl. prp. om statsbudgett for budgett-terminen 1. juli 1914 til 30. juni 1915» leser vi følgende: Den kgl. prp. om statsbudgett for budgett-terminen 1. juli 1914 til 30. juni 1915, st. prp. nr. 1. [Bilag: 1. økonomisk og finansiell statistikk; 2. oversikt over kongeriket Norges statsinntekter og statsutgifter budgett-terminen 1912—1913; 3. anhang til oversikten (spesifikasjoner) — alt inntatt foran i 1ste bd. a av Forhandlingene — sum kr. 169 981 000,00, hvorav statslånemidler og kontantbeholdning kr. 14 603 607,36.]

I runde tall blir da restskatten Peder Emil skulle betale $250\,000 / 170\,000\,000 = 0.15\%$ av statsbudsjettet. Norges statsbudsjett i 2015 er på hele 1 329 milliarder kroner. Regner vi 0.15% av det kommer vi til to milliarder kroner, en aldeles vanvittig rikdom.

Hadde videre disse pengene blitt satt i klok og konservativ forvaltning med si 3% avkastning per år ville formuen i år, 2015, akkumulert vært på hele 38.5 milliarder kroner. Min egen slekt ville altså med andre ord vært blant Norges uforbeholdent rikeste hadde disse folka hatt vett til ikke å sløse bort pengene.

Ikke det at jeg er bitter, men hvem sa at Sunnmøringer var og er så veldig flinke med penger? Utvilsomt flinke til å skaffe dem til veie, men åpenbart enda flinkere til å bruke dem opp. Se bare på dette brevet som min farfar fikk tilsendt i 1964, året jeg ble født. Ikke betale en premie på kr 45? Det må man kunne si er uhyre spesielt.

KONGERIKET NORGES HYPOTEKBANK
AVDELINGEN I TROMSØ
ML/GH

SEKRETARIATET

TROMSØ, 3. august 1964.
POSTBOKS 147

Aasta og Emil Mogstad,
Rise,
Eidet i Vesterålen.

Onr. 833211 - Nygård gnr. 65 bnr. 11 i Bø.

Fra Forsikringsselskapet Tor A/S, Tromsø, har vi mottatt sålydende brev:

"Tross gjentatte purringer står fortsatt ovennevnte polise uoppgjort med kr. 45,-.

Da De har pant i det forsikrede ber vi Dem utvirke at premien blir betalt.

Hører vi ikke noe fra Dem innen tre måneder fra i dag, vil politen bli strøket."

Vi tillater oss å be meddelt omgående hvorfor premien ikke er blitt betalt.

Hvis forsikringen er overført til et annet selskap, må legitimasjon herfor sendes oss.

Vi gjør oppmerksom på at hvis forsikringen vedkommende en pantsatt eiendom ikke holdes i orden, vil lånet bli oppsagt til innfrielse.

Margutte Lot

Rek.

Ved svar oppgi nr.

Der er flere liknende brev vedr skatt, gjeld og andre ting i mappearkivet som jeg fant på Pappas legekontor da vi ryddet det etter hans død i 2008. De var ikke så flinke med økonomi, disse gutta.

Hvorfor denne, skal vi kalle det, uansvarligheten? Én teori er at fiskere og fangsfolk til alle tider har hatt en hendelsesdrevet «hive seg rundt» kultur, som var en livsnødvendighet. Kommer fisken, hiv deg rundt, slipp hva enn du enn måtte ha i hendene, og kom deg til havs. Sammenlikner man f eks med bøndene og skogeierne på Østlandet, som måtte tenke tiår fremover og langsomt bygge sten for sten og jorde for jorde, forstår man at en slik kultur gir en helt annen mulighet for og holdning til å bygge formuer og akkumulere velstand over tid. En kollega av meg stammer fra fiskere på Sørlandet og forteller om akkurat den samme kulturen som hos oldefar Mogstad i Ålesund.

8. Årene etter første verdenskrig

Mogstad-æraen i Ålesund var over for denne gang, og Peder Emil sine barn ble spredt utover hele Norge hvor de søkte lykken på forskjellig vis. En gren ble igjen, Peder Emils datter Gudrun, født i 1903 og gift med Knut Stoknes, og deres barnebarn driver i dag det som er Stillongs fabrikk.

Selv drog Peder Emil til København i Danmark der han hadde planer om å starte en møbelfabrikk, blant annet for eksport til Norge. Men om det var fordi virksomheten ikke var så vellykket eller fordi Norge igjen kallet på ham, valgte han etter noen år å vende tilbake til Norge, denne gangen til et fiskevær han kjøpte på Hovden helt nord i Vesterålen.

Naturen er vill og vakker, dyrelivet rikt, fisket særdeles godt, og nessekonger har bodd der i tur og orden i århundrer. Det ble oppført et Gudshus på stedet på 1500-tallet. Geografien på bildet under viser Hovden øvest til venstre, Rise der min far vokste opp litt sør, Sortland midt i bildet der han tok artium, og Harstad oppe til høyre der min tante og min fetter med familie bor i dag. Følger man E10 sørvestover kjører man nedover Lofoten. Naturmessig er dette området en perle.

Peder Emil kom imidlertid ikke alene til Hovden. Han hadde fått med seg sin datter Margit som i 1922 hadde giftet seg med Harald Rysst. Det unge paret hadde søkt lykken i Buenos Aires i Argentina, men forretningsferdighetene var det dårlig stelt med. Etter noen få år hadde de ikke bare sølt bort alt det de hadde av penger, men også satt seg i gjeld og påtatt seg økonomiske forpliktelser de ikke kunne oppfylle. De ble nok derfor hentet hjem og satt i arbeide der det var mest nytte for dem, på Hovden.

Jeg har selv truffet og snakket med sønnen deres Per. I 1925 ankom den lille familien Hovden, og måtte ta fatt på en tøff tilværelse uten nevneverdig elektrisk strøm, et trekkfullt hus og en enstrengs telefonledning. Men de var driftige, tok fatt, og utviklet etterhvert stedet til en flott virksomhet.

Noen år senere meldte min farfar Emil Mogstad seg til tjeneste. Han var ferdig med utdanning og militærtjeneste, og var litt ergerlig over at faren hadde avviklet fiskeindustrien i Ålesund. Etter børskraket i oktober i 1929 i USA spredte dårlige økonomiske tider seg, også til Europa og Norge.

Mens perioden 1923-1929 var preget av stor velstandsøkning i USA, hadde den økonomiske krisen etter første verdenskrig vært dypere og vart lengre i Norge. Dette hadde blant annet sammenheng med den økonomisk forstand fullstendig kunnskapsløse og feilslåtte paripolitikken og den påfølgende deflasjonen. Deflasjon, altså at prisene faller og at alle utsetter innkjøp da varene jo blir billigere og billigere, er særdeles skadelig og krevende for et folk, og tyveårene har vært omtalt som Norges tapte tiår, selv om man alt i alt fikk en marginal økonomisk fremgang i perioden 1920-1929. Krisen som startet i Norge rundt 1930 er ofte karakterisert som den tredje mellomkrigstidskrisen i Norge. Massearbeidsledighet med påfølgende sosiale problemer var det som primært karakteriserte krisen. Folk forlot f eks gård og grunn på fastlandet i Nord-Norge og flyttet ut til Lofoten for å drive sjølbergning med fiske og kanskje ei ku og noen sauer. Huset demonterte de og tok det med seg i biter fra fastlandet.

Min farfar Emil Mogstad giftet seg med den kvinnen som da etter hvert ble min farmor, Aasta Robertsen, som han traff på Hovden. Etterhvert flyttet de ned til Riise, også i Bø kommune i Vesterålen, og senere til Svolvær der farfar Emil ble disponent i Rasmussen & Viigs fiskebrug. Her er et bilde av bygget de drev fiskebruket fra.

Farfar Emil var handelsutdannet og særdeles interessert i sport, og da særlig i fotball, hvilket klippet under viser fra stiftelsesmøtet av Ålesund Fotball Club den 25 juni 1914, bare tre dager før de fatale skuddene ble løsnet i Sarajevo.

Mathias Sande

ling for organisasjon og dannelse av Romsdals Amts fotballkrets og dens tilslutning til N. F. F. Generalforsamlingen valgte også representanter til å møte utsendinger fra Kristiansund og Molde for dannelse av kretsen.

Vi kan således si at stiftelsen av Aalesunds Fotballklub samtidig var stiftelsen av Romsdals Fotballkrets og organisasjonen av fotballen i fylket.

Ved et høve som et 25 års jubileum skal kanskje stifterne særlig nevnes, men som ovenfor sagt trengte kravet

om en fotballklubb sig frem, og en flokk unge gutter søkte en leder. Mannen var der og stilte sig til tjeneste, og klubbens stiftelse og dens første avgjørende skritt er noie knyttet til dens formann, Georg Haller. De andre pionerer fra klubbens start blev straks tatt i bruk i administrasjonen, og har hver især, for fleres vedkommende gjennom samtlige 25 år, gjort en innsats som innskriver deres navne senere i beretningen.

Georg Haller's innsats var kanskje kortvarig, men grunnleggende for klubben. Hans øieblikkelige initiativ til dannelse av fotballkrets for fylket, og dermed adgang til N. F. F. var av avgjørende betydning for det fremtidige arbeide innen klubben. Allerede høsten 1914 satte han hele sin energi inn for anskaffelse av fotballplass, og med sin egen charmerende evne til å samle og begeistre fikk han ikke bare medlemmene med sig, og venner og bekjente, men til og med en god del av den kompakte majoritet av byens borgere som hverken før eller senere har kunnet prestere noen sans for ungdommens krav til idrettsplasser. Det lykkedes Haller å skaffe de første midler til plassens påbegynnelse, og resten av dens historie er et kapittel for sig.

Haller var også en habil fotballspiller som ved siden av sine andre gjøremål fikk jobben å trene opp våre analfabeter i den

edle sport. Det var inspirerende å samarbeide med Haller, både for spillerne og for hans medarbeidere i administrasjonen, som fikk et godt grunnlag å arbeide videre på. Gjennom Haller kom klubben i kontakt med sentraladministrasjonen i Oslo og med venner der, som stadig har omfattet klubben med sympati.

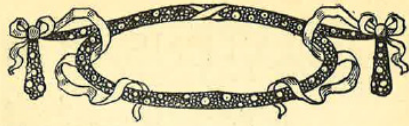
Haller forlot oss allerede høsten 1915 og blev ved en festlig tilstelning den 11. desember 1915 utnevnt til klubbens første æresmedlem.

Godt begynt er halvt fullendt, og omenn Aalesunds Fotballklub ikke har nådd de store mål ved denne milepel, har den begynt så godt, at vi ved dette tilbakeblikk vil hilse vår første formann og æresmedlem Georg Haller.

Nils Jangaard.

Følgende har undertegnet protokollen ved klubbens konstituerende generalforsamling: Georg Haller, Olaf Ingebrigtsen, Emil Mogstad, Alf Mogstad, Anders Todal, R. Eck Olsen, Lars Riise-Hansen, Harald Hagen, Edvard Skudvig, F. Gulbrandsen, Ove Hamre, L. Olsen, Rolf Muriaas, Arne Torvig, Hugo Hamre.

Som en særdeles interessant anekdote viser jeg under fire bilder fra farmor Aastas bror Erling Robertsen sin soldathåndbok som han fikk da han tjenesstegjorde for Hæren i 1917.

Ja, vi elsker dette landet, som det stiger frem
furet, vœirbidt over vandet med de tusind hjem,
Elsker, elsker det og tænker paa vor far og mor
og den saganat, som sænker drømme paa vor jord.

Dette land har Harald bjerget med sin kjæmperad,
dette land har Haakon værget, medens Øivind kvad;
paa det landet Olav malte korset med sit blod,
fra dets høier Sverre talte Roma midt imod.

Bønder sine økser brynte, hvor en hær drog frem;
Tordenskjold langs kysten lyste, saa det lyste hjem.
Kvinder selv stod op og strede, som de vare mænd!
Andre kunde bare græde, men det kom igjen!

Vistnok var vi ikke mange, men det strak dog til
da vi prøvdes nogle gange og det stod paa spil;
thi vi heller landet brændte end det kom til fald;
husker bare hvad som hændte ned paa Fredrikshald.

Norske mand i hus og hytte, tak din store Gud!
landet vilde han beskytte, skjønt det mørkt saa ud.
Alt, hvad fædrene har kjæmpet, mødrene har grædt
har den Herre stille lempet, saa vi vandt vor ret.

Ja, vi elsker dette landet, som det stiger frem
furet, vœirbidt over vandet med de tusind hjem.
Og som fædres kamp har høvet det av nød til seir,
ogsaa vi, naar det blir krævet; for dets fred slaar leir!
Bjørnstjerne Bjørnson.

Kong Haakon VII.

Kongens valgsprog: Alt for Norge.

Lat os inkje forfederne gloyma
under alt som me venda og snu;
for dei gav oss ein arv til aa goyma,
han er større enn mange vil tru.

Ivar Aasen.

Jeg vil værge mit land, jeg vil bygge mit land,
jeg vil elske det frem i min bøn, i mit barn,
jeg vil oge dets gavn, jeg vil soge dets savn
ifra grænsen og ut til det drivende garn.

Bjørnson.

Og end erobrer vi med Gud;
hver plet, vi lægger ind til ager,
hvert skib, vor sø i fænen tager,
hver barnesjæl, vi folder ud,
hver tankegæst, som livet klarer,
hver daad, som oger og bevarer,
er en provins til landet lagt,
og for vor frihet varig vagt!

Bjørnson.

Soldaten.

Navn: Karlving Robertsen
Vei sket i Vestraalen

Født: Aug 17 - 1897

Forældre: Ruinholde Robertsen
Alberkine Robertsen

Tjenstgjort ved: 3je Rekrutningsregiment
Selvaagardsmann

Vernepligts no. 14921

I heimen der hyggjer seg barnet best
til heimen vil ungdomen stunda,
og mannen, som sover i aust og vest,
vil helder paa heimferdi skunda.
Um landet var bratt, og steinut og svadt,
og mødor i vegen var mange,
paa heimvegen gjekk det daa helder radt
og milerne vart ikkje lange.

Ivar Aasen.

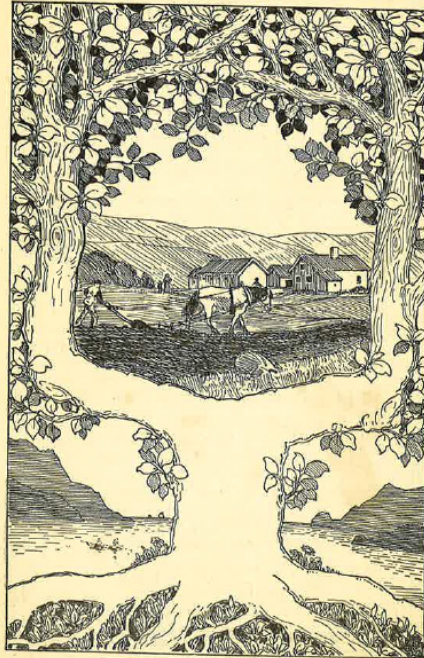
Broite sig rydning i svarteste skog —
plads til en stue og muld til en plog!
Hugge væk alt, som gjør skummelt og tungt,
hugge sig sol til alt fagert og ungt.
Bygge sig hjem, hvor der før var fjeld
bygge det selv!

Vilhelm Krøg.

Et enkelt hjem bar saa tidt et land,
naar ud det sendte dets frelsermand,
og mange tusind av hjem det var,
som landet frelst ifra slaget bar.
Og det, som bærer det gjennom freden,
er hjemmets pulsslag i travlhed.

Bjornson.

Hjemmet.

Vernepligt.

Indledning

Der eksisterer ingen fri nation med eget land og egne love, uten at den har maattet skape et vern for sig og sit. Dette er en kjendsgjerning, som man ikke kan komme forbi, det er saa og har saa været alle dage. Frihet uten forsvar kjender historien intet til.

Der har været mange nationer, som har forsømt sit forsvar, latt det forfalde, mistet sin krigerske kraft i vellevnet eller søkt at komme utenom sin vernepligt ved at faa fremmede til at utføre den for sig. Historien frembyr mange eksempler paa folk, som har søkt fred paa den vei; men sporene skrømmer, utviklingen har altid hat samme forløp, borgerne har mistet de goder, de ikke længer selv kunde forsvare, historien har fra kjendt dem retten til at bestaa som selvstændig folk.

Nutidens frie nationer har alle gjennom aarhundreder av bitre erfaringer og dyre kampe vundet frem til sine nationale goder; de er resultatet av offer og arbeide gjennom rækker av slegtled, og derfor staar folkene i vakt om dem som sit dyreste eie og opretholder sin krigerske kraft for at kunne møte alle muligheter.

Her er en rik erfaringskreds at ta lærdom av, og summen av al denne erfaring er den, at friheten er

«Der eksisterer ingen fri nation med eget land og egne love, uten at har maattet skape et vern for sig og sit. Frihet uten forsvar kjender historien intet til». Flott skrevet? Og de har rett. Mine egne selvstudier av verdenshistorien har lært meg én ting: Det finnes ingen land uten forsvar og våpen, ganske enkelt fordi de som har prøvet ikke finnes lenger og er tatt over av andre.

Men tilbake til farfar Emil. Emil Mogstad var en staselig kar med en naturlig myndighet. Han var glad i sang, kultur og musikk, skrev dikt, og var i det hele hele tatt en brukandes hobbykunstner på fritiden. Dette var egenskaper har sendte videre til sine barn, og jeg har lykkelige barndomsminner fra hvordan vi sang sammen og hadde det moro sammen med min far og hans søsken, mine onkler og tanter.

Emil ledet i senere år på 1950-tallet også to større ekspedisjoner til Grønland, nærmere bestemt Færingehavn eller Asgrikohavn.

På et Islandsk internett-bibliotek fant jeg følgende: Grønlands Industri & Handels Kompagni A/S - almindeligvis kaldet Asgriko efter sin telegramadresse - blev af en kreds af danske aktionærer stiftet i 1948 med en aktie-kapital på 100.000 kroner, og en dansker blev samme år sendt til Færingehavn for at orientere sig om de lokale forhold og finde en egnet plads til stationens opbygning. Selskabet fik en ikke tidsbegrænset bevilling til at oprette og drive en fiskeristation med alle tilhørende rettigheder i Færingehavn mod en beskeden afgift, baseret på den årlige handelsomsætning, og havneafgifterne var ligeledes beskedne. Den norske partner i sagen var en kreds af norske klipfiskeeksportører, væsentlig fra Aalesund og Kristians-sund, som repræsenterede hovedparten af den norske klipfiskeeksport.

Her er et billede av stedet som henger pent innrammet hjemme i stua.

På det meste reiste farfar Emil over til Grønland med 50 havgående skip og 2 000 mann. De etablerte en base på et sted som ble kalt Mogstad viken, men dette har jeg ikke funnet igjen noe sted så det var nok mer et kjæleavn enn et formelt registrert et. Her er et bilde tatt av ham og hans hustru Aasta om bord på en av fiskebåtene.

For å få en følelse med hva som optok folk i *de dage* gjengir vi her forsiden på lokalavisen i Svolvær med det klingende navnet «Håpet er lysegrønt» fra 17 mai 1952:

<p>Redaktør: Hildebjerg Hanssen åååå</p>	<h1 style="margin: 0;">Håpet er lysegrønt</h1>	<p>Annonsejef: Einar Pettersen åååå</p>
Nr. 1	17. mai 1952	5 årg.
<h2 style="margin: 0;">Språknemndas Madagaskarekspedisjon en ubetinget suksess.</h2> <p style="text-align: center; margin: 5px 0;"><i>Kolossale menneskemengder på kaia i Svolvær i går for å ønske ekspedisjonen lykke på reisen.</i></p>		
<p>(NTB) Løfotposten.</p> <p>Svolvær var i går i brennpunktet for hele verdens oppmerksomhet. Fra den stille litt kjedelige småbyen var den med ett slag blitt føvandet til en nydende beksegrøte, av folk og tungemål fra alle verdens fire hjørner. Ikke mindre enn 50 land hadde sine radioreportere til stede, og like før den høytidelige avgang gjorde Lebesbymannen samt utsendinger fra 10 amerikanske fjernsynsselskaper sin entré.</p> <p>Da språknemndas avgjerd i språkstriden ble bekjentgjort for tre dager siden, gikk det et gisp (sammorsk: sus) gjennom hele det norske folk. Aldri har vel en drattigere og mer genial plan vært fremkastet i utvaldøren. Selv F.N.'s sikkerhetsråd måtte innrømme at hadde en lignende plan blitt framsett i Lake Success, ville verden av i dag sett ganske anderledes ut.</p> <p>A belys planen i sin helhet vil være ugjøelig, men hovedtrekkene</p>	<p>er følgende: 1. Det demokratiske prinsipp må fortsatt være ubrutt. 2. Sammensetningen av riksmål og riksmål må si seg selv, språknemnda må bare få temperaturen opp mot smeltepunktet. I det øyeblikk var det at en tross Arnulf Øverlands protest, vedtok følgende resolusjon:</p> <p>«For språknemndas egen rekning skal det utrustes en ekspedisjon noe a la Kontiki, hvor besetningen kun skal bestå av en representant for riksmålet og en for maulet. Den spekkform disse to kommer til etter ca. 1 års tid i åpen sjø, skal gå bli det endelige norske språk.» Et tilleggsforlag fra Wickland, Kabelvåg, om å la bestemmelsesstedet bli Madagaskar, ble vedtatt uten unødig kjeftebråk da jo hans innlegg faktisk hadde lite eller ingenting med språket å gjøre.</p> <p>Det var lenge uvist hvem som skulle bli uttatt som besetning. Stridens bølger gikk høgt. De lusener av barnløse truet med å gå til foreldreaksjon igjen. Bare de som hadde unge å plages med, bevarte fasinngen. De hadde vel, i motsetning til «aksjons»-utvalget, lært at det var ikke spørsmålet om ungene skulle si hjem eller heim som var det avgjørende, men å venne dem av med å si «dæven steike» og «det som verre e».</p> <p>Imidlertid kom det for oss vel informerte ikke som noen overrasteise at the great-big-man Simonsen from Realskolen og hans fysiske motsetning, lektor Lind, ble valgt. Atter en gang hadde språknemnda truffet spikeren på tommelesten. Simonsens feilfrie nynorsk og Linds ypperlige riksmål i</p>	<p>hovudverket «Handsaming av Vekselsraumkrinsar» er velkjent utenfor Realskolens forøvrigte kretser (disse strekker seg fra Løjen, gjennom alle klasseværelsene på folkeskolen samt bakteriesamlaget (også kalt gymnasiakken) for til slutt å sette punktum i byens kulturelle høyborg, Realskolen.)</p> <p>Lenge var det uvist hvilken fækkost skulle brukes. Høyerdahl ville ikke låne ut Kontikiflåta, og Carlstens Enterprise gikk som kjent til bunns. Det var da gode, gamle Olaf Lind løste saken. Hvorfor ikke nytte et isflak? Mange viktige argumenter ble veid for og imot. Språknemnda sa seg nøytral, de to Svolværingene fikk ta den endelige avgjørelsen. Saken var av såpass alvorlig karakter at Jansen fant på å sammenkalle til ekstraordinært bystyremøte i går tidlig.</p> <p>Det ble et kortvarig men stemningsfullt møte. Saken var allerede da så kjent at galleriet var overfylt av pressemenn, radioreportere etc. Møtet åpnet med at forsamlingen sang unisont, olympiafanfaren Han Mass og han Lasse.</p> <p>Jansen gikk direkte på saken: «Ka ska vi gjør, ska vi slæpp døem i en dorry eller lar vi døem renn på isflaket?»</p> <p>Lektor Arentsen: «Ja!» Kirketjener Arntsen: «Nei!» Martin Olsen: «Koffje ickje?» Kirketjener Arntsen: «Døem vil smelt boet!» Martin Olsen: «I dorryen?» Kirketjener Arentsen: «På isflaket vel!»</p> <p>Da reiste lektor Olaf Lind, Harnosk. side 4.</p>
<h3 style="margin: 0;">Byen vår fra dag til dag.</h3> <p>Ved skoleårets begynnelse, i slutten av august, skjedde det noe av en begivenhet. Vi fikk en tilvekst på lærerstaben. Denne «tilvekst» var innsett med stor spenning, og de fleste av skolens mannlige elever samt lærerne var til stede da «ritus» klappet til kaia. En kunne også se «redde-tenes» formann O. (for godtemperert side 4.</p>		

På side tre er den yngste av min fars tre storesøstere, min tante Elisabeth, «ho Tullemor», avbildet i forbindelse med artium og russe tid. Hun står som nummer tre fra venstre i fremre rekke og er så lik sine barn og barnebarn, for ikke å si nevøen meg selv og et av mine egne barn, at det er helt komisk.

Håpet er lysgrønt 3

SOM VI ER:

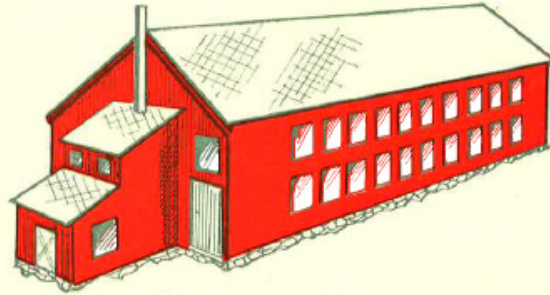
Presentasjon

<p>Knut Meyer, evner øler, bløffe, handle, alt forvandle. Sjokolade, sigaretter selger han til dagen spretter. Han står aldri fast for svar, for han er jo klassens narr.</p>	<p>Øle Nilsen tar sin pilsen, når på festen han er gjesten. Kjølet hår, lange lær, sint og arg som en varg.</p>	<p>Elmar Pettersen er god, alltid gikk han rundt og lo. Når annonsene han samler, alltid han i gangen ramler. Ikke løpe, ikke gå, men på ski det kan han stå.</p>
<p>Björg Følstad er en pussig ting med linterpuskene i sving. Begynner hun nå først å le, må de andre følge med.</p>	<p>Aud Næstby, klassens lys, hun tar ikke alt som bys, hun har flere kavalerer som hun lettvinnt manøvrerer. Liker ei den tykke sorten, de blir jaget straks på porten.</p>	<p>Lille Elna er så pen, når hun går til skolen, hånden den er ganske ren, ansiktet som solen. Hun kan gå å vrikke, og er flink å strikke.</p>
<p>Russformann Tullemor blir vel også engang stor. Energi det har hun fått, mere enn er riktig godt. Film og sving og svins og åvans, fest og liv og ball og dans.</p>	<p>Inger Hårvik, tynn og lang, nygger alltid på en sang. Løper dårlig på sine ben, blir til skolen altfor sen. Når hun middag spiser litt, er det alltid på kreditt.</p>	<p>Beggen med sin røde munn, skal og dveiles ved en stund. Smart hun er fra topp til tå når hun må til byen gå. Kjappe svar og sex appeal, sender oss et supert smil.</p>

De var også en innovativ gjeng som bl a standardiserte hvordan tørrfisk skal trakteres, en standard som senere ble nasjonal standard pålagt av Fiskeridepartementet i Oslo.

Tørrfisktørkeriet „Mogstadtørka“

★ Beste og sikreste tørkemetode for tørrfiskproduksjonen. Alt råstoff igjen som uskadd god tørrfisk.

★ Hjelltørkemethodens naturskader som frost – makk – fuglespist fisk og nedfallsfisk bortfaller helt.

Forhandler
A/S SKAGEN FISKEBRUK
BØ I VESTERÅLEN

A/S SKAGEN FISKEBRUK
BØ I VESTERÅLEN
NORWAY

Poststemplets dato.

Herr tørrfisktilvirker.

Hermed tillater vi oss å sende Dem en liten orientering om kunstig tørking av tørrfisk.

Vårt firma er startet med det formålet å videreføre denne saken — og har derfor overtatt forhandlingen av «Mogstadtørka».

Grunnen for at vi så oss nødt til å ha et fiskebruk til formålet, er den motvilje der fra enkelte hold er reist mot kunstig tørking av tørrfisk. — Vi skal ikke her uttrykke noen formening om hvorvidt denne motviljen — som til dels har gitt seg temmelig krasse utslag — er saklig eller ei — kun vil vi peke på at det i dag neppe fins en fødevare som skal konserveres ved tørking — når vi unntar tørrfisk — som tørkes på annen måte enn kunstig (innendørs).

Vi står med glede til tjeneste med nærmere informasjoner — dersom De vil kontakte oss om det.

Med hilsen
A/S SKAGEN FISKEBRUK
ALF MOGSTAD /s/

Det var den avbildede onkel Alf som tydeligvis stod for brosjyren. Han hadde hadde kommet seg ut av tyskernes fyllerrest i Svolvær da han i 1944 med høy promille ble buret inne for å ha æreskjelt Adolf Hitler mens han ravet rundt i gatene i Svolvær. Her er han avbildet i de flotte, påkostende lokalene.

9. Den annen verdenskrig, 1940 – 1945

Mine forfedre var innblandet i to store hendelser i krigsårene – Svolvær-raidet i mars 1941 og flukten fra Hovden til England desember 1944.

Som en del av den tyske krigsmaskinen trengte tyskerne tilgang på fisk og jern. Fisken drog de til Svolvær og Lofoten for å hente ut, og jernmalmen skipet de ut fra Narvik der den kom på malmbanen anlagt av rallare i 1890 fra gruvene i Kiruna i Sverige.

Operasjon Claymore, som raidet het, ble gjennomført av britiske og norske styrker den 4 mars 1941 i Svolvær, Stamsund, Henningsvær og Brettesnes. Aksjonen ble gjennomført av britiske og norske soldater, som ble ført til Lofoten av en orlogsstyrke på fem britiske jagere og to troppetransportskip. 52 norske soldater fra Norwegian Independent Company No 1, blant dem Martin Linge, deltok.

Claymore-operasjonen førte til at tyske skip på tilsammen 19 000 tonn ble senket, blant annet fabrikkskipet MS «Hamburg». Videre ble 18 bedrifter ble satt i brann eller ødelagt. 213 tyskere og tolv NS-medlemmer ble tatt til fange. Blant den lokale befolkningen valgte 314 personer å bli med over til Storbritannia.

Som straff mot de husstandene som hadde medlemmer som flyktet med båtene tilbake til England, banket Tyskerne på døra på midt på natta, ropte *heraus schnell*, og mens kvinner og barn løp ut i nattkjolen og tøflene helte tyskerne bensin på vegger og gulv og satte husene i brann. Det var et forferdelig syn. En liten gutt ved navn Konrad Markussen stod bestyrtet og så ned på hendelsene fra

terrassen på huset foreldrene hans hadde på en åskam over byen. Denne lille gutten ble noen år senere min onkel da han giftet seg med min fars yngste søster Elisabeth Mogstad. Synet var et uhyrlig traume for et liten gutt, og han gjenfortalte historien mange ganger opp gjennom livet. Snakk om barndomsminne.

Her er min sønn Emil, 10 generasjon Mogstad, fotografert utenfor huset i Svolvær onkel Konrad vokste opp i. Det var på åskammen oppe til venstre for huset han stod og så ned på Tyskernes ugjerninger og terror den gangen i 1941. Bildet er tatt 60 år senere, i 2001.

Blant nordmennene som ble med engelskmennene hjem til England var det et ungt par ved navn Per og Ebba Rysst. Per var bror av Harald Rysst som drev fiskeværet på Hovden sammen med min oldefar. 44 år senere avholder Mogstad-slekta et stort slektsstevne i Ålesund, og når vi ankommer hotellet og skal sjekke inn, oppgir min kone navnet sitt til resepsjonsbetjenten, Magnhild Kverneland, som hun heter. En gammel kvinne hørte det og kommer så bort til min kone og spør – Kverneland? Du skulle ikke kjenne til et par som heter Ole og Aase Kverneland? – Joda, svarer min kone, det er mine foreldre.

Det viste seg at damen var Ebba Rysst, kvinnen som flyktet fra Svolvær 44 år tidligere, og hun og mannen hennes Per hadde vært studievenner i Trondheim med mine svigerforeldre da de studerte ved NTH, dagens NTNU. Snakk om liten verden!

Den andre dramatiske hendelsen Mogstad-slekta var involvert i i Ipa krigen var flukten fra Hovden til England. Oldefar var nå gått bort og lå begravet i Ålesund. Under krigen var Hovden litt mer enn et fiskemottak. Det hadde seg nemlig slik at Harald Rysst og en av hans sønner, som også het Harald, i løpet av krigen hadde føret motstandsbevegelsen Milorg med ganske betydelige mengder fisk, i skjul for Tyskerne selvsagt. Tyskerne var oppmerksomme på virksomheten, men slet med å avsløre den. Til tross for stadige revisjoner og besøk hadde de ikke lyktes med å finne ut av alt jukset Hovden-gutta

bedrev i regnskapene og de fingerte loggene over hva som ble fanget, mottatt, prosessert og solgt videre.

Men nå like før jul i 1944 hadde Haraldene, far og sønn, blitt redde. Neste gang de kommer er vi avslørt, tenkte de. De ønsket derfor ut en plan for en flukt for seg og sine til England. Som det står skrevet i lokalhistorien:

«Mandag 18 desember 1944 ved 17-tiden la M/S LYKKEN av Øksnes ut fra dampskipskaaien i Hovden med 20 mennesker ombord. Offisielt var vi bare fem, skipperen Normann Nilsen fra Skjelfjorden, mine foreldre Margit og Harald Rysst, min søster («Søssa») og jeg».

Turen var kamuflert som en tur til bl a tannlegen på Sortland. I nattens mulm og mørke rodde de ut til en større båt som plukket dem opp og satte kursen mot England. Hele operasjonen var vellykket med et unntak: den planlagte senkingen av robåten de brukte ble trøblete, naturlig nok, og pga tidspress og frykt for å bli oppdaget av Tyskerne som stadig patruljerte kysten og farvannet, gav de opp robåten og drog av gårde.

Dessverre var de uheldige med vindretningen, og robåten drev i land, der den ble funnet av Tyskerne et par dager senere. Ikke mange timene etter det troppet Tyskerne opp på Hovden der hele plottet ble avslørt. Mannen de møtte het Sigmund Baadstø, som var sendt opp fra banken på Sortland dagen før flukten for å holde orden på virksomheten mens eierne av fiskeværet var borte.

Sigmund, som senere ble min onkel da han giftet seg med min fars søster Anne Marie Mogstad, lot som han var like bestyrret som Tyskerne over situasjonen, og viste fortvilet frem falske regnskaper og elendige tall i økonomisk forstand. Hendelsene bragte ingen konsekvenser for onkel Sigmund, som drev stedet frem til freden kom i mai 1945. Men han ble bestyrret over det han kom til av økonomisk rot. Som for min oldefar Peder Emil lot det ikke til at Rysst'ene hadde særlig mer kompetanse mht å drive en virksomhet. Pengene rant inn, men de rant også ut i et voldsomt tempo, og ubetalte lån og utestående fordringer lå i hauger på skrivebordet på kontoret.

Sigmund fant også en bunke aksjebrev fra Argentina som Harald Rysst hadde hatt med seg hjem i 1925. Det dreide seg om voldsomme summer. De viste seg alle som ett å være verdiløse. Harald Rysst hadde vært den glade amatør og luksuslaks i Buenos Aires, som på den tiden var en av verdens rikeste og mest utviklede byer, og hadde svidd av hele formuen i en serie dumme og vettløse disposisjoner.

Hvorfor fikk ikke hendelsene, som i Tyskernes verden åpenbart var terrorisme og sabotasje, noen konsekvenser for de som var igjen på Hovden? Sigmund fortalte at de Tyskerne som kom virket desillusjonerte og krigstrette, og en av dem sa sågar at «snart er jo krigen over med oss som tapere».

Men en annen kar var ikke like overbevist om at ikke Tyskerne ville finne på noe ugang, og det var min farfar Emil i Svolvær. Emil hadde hatt så utstrakt kontakt med motstandsbevegelsen og flere av hans slektninger hadde enten flyktet eller åpenbart motarbeidet Tyskerne, at han var nervøs de kunne ta ham. Han gikk derfor i skjul og bodde i kjelleren på fjøset på en gård noen mil inn i landet. Da han noen måneder senere vurderte situasjonen som trygg, brøt han opp og takket for oppholdet. Han lurte på om bonden kunne låne ham en ryggsekk for å lette turen hjem, og joda, bonden mente han hadde en i den kassen som farfar Emil hadde sovet på fire måneder. Da de åpnet kisten viste den seg å være full av dynamittkubber. Litt av en seng å tilby sine gjester!

Mens farfar Emil holdt seg i skjul raste det voldsomme kamper nordøst i Finnmark. Finnene jagde Russerne nordover, Russerne jagde Tyskerne vest- og sørover, og Tyskerne svarte med brent jords taktikk, evakuerte titusenvise av nordmenn sørover, og la omtrent hele fylket øde. Vinteren raste, og tapstallene var massive, både av drap og av at soldater frøs i hjel i den ubarmhjertige, trekkfulle steinkalde vinteren. Etter krigen trakk som kjent Russerne seg pent tilbake over grensen sin, og siden har det vært fredelig der oppe. Prins Olav, sønnen til kong Håkon og bestefaren til vår tids Kronprins Håkon, erklærte Finnmark som krigens største tragedie, og allokerer meget betydelige ressurser i få landsdelen på fote igjen. Grensen til Norge en av de få fredelige grensene Russerne har. En invasjon av Finnmark fremstår i dag som svært usannsynlig hvis ikke aldeles surrealistisk.

10. Fredsårene og veien til Oslo

Min farfar Emil og min farmor Aasta fikk seks barn: Inger, Anne Marie, Emil Robert, Elisabeth, og som yngstemann min far, Truls-Eirik Mogstad. De kom seg alle gjennom oppvekst og krig uten de helt store traumene, og tok alle fatt på å bygge sine liv med utdanning, ektefelle og barn.

Inger giftet seg med Snorre Tindberg, og de fikk tre barn som alle i dag bor i Oslo. To av dem jobber innen scenekunst / teater og en som rektor i Oslo-skolen. Da Inger og Snorre giftet seg traff farfar Emil sin nye svigersønn Snorres far i bryllupet. Beklageligvis hadde onkel Snorres far tvunget ham inn i Tyskernes ungdomsorganisasjon Hirden. Selv nazi-uniform måtte den stakkars unge Snorre Tindberg ikle seg. Han måtte senere ta noen år i fengsel til tross for at han jo åpenbart var uskyldig. Snorre var et oppkomme av humor, humor og historier og er bl a kjent fra TV serien «Du skal høre mye» der han moret hele Kongeriket med sine utallige historier og solide fortellerkunst.

De to fedrene av brudeparet så hverandre dypt inn i øynene. Begge visste hva dette dreide seg om. En ihuga motstandsmann og en nazi-sympatisør møtte hverandre etter en opprivende og splittende krig, ikke minst om politisk overbevisning. De tok hverandre i hånden og lovet hverandre: aldri et ord om dette. Og sånn ble det. Inger og Snorre fikk et langt og lykkelig liv sammen, og jeg husker jeg fikk lov til å bli med fetteren min på jobben til pappaen hans som var scenograf på Det Norske Teateret. Kostymeloftet, bl a, var aldeles fantastisk moro. Jeg fikk bl a låne en svær motorsykelgjeng skinnjakke som jeg bruke på ungdomsskolerevyen i 1979 på Østerås i Bærum.

Anne Marie giftet seg med Sigmund Baadstø, mannen som tok i mot Tyskerne på Hovden etter flukten til England i 1944, og de flyttet til Mo i Rana der også de fikk tre barn. Alle de har igjen levet lykkelige liv med barn og barnebarn. Tante og onkel er svært gamle mennesker nå, men et staselig par. De deltok i min tante Elisabeth sin 80-årsdag i Trondheim i mai i 2015, og storkoste seg der med slekt, barn, barnebarn og oldebarn. For et par de to er.

Emil Robert traff en meget vakker kvinne som han «ulykksalig nok» gjorde gravid utenfor ekteskap. Egentlig var det et under som alle barn som blir født er, men på den tiden i 1950-årenes Nord-Norge var dette umoralsk i særdeleshett, og hans foreldre Emil og Aasta bestemte at den gravide ungjenta fikk flytte hjem til sin mor mens Emil Robert ble sendt til Tromsø på lærerstudier. Jeg traff aldri Emil Robert, men jeg har fått vite at han var svært lik min far, Truls-Eirik, som jeg jo kjente godt. De var særdeles følsomme, oppstemte, nærmest litt hypomane mennesker, med sterke intellekt og rike indre liv. De malte, skrev, lot seg blende av kunst, og sang og lo omtrent hele tiden.

For begges vedkommende førte disse personlighetstrekkene dessverre til at de ikke i tilstrekkelig grad helt klarte å stagge instinktene og bevare kontrollen i alle situasjoner. I Tromsø sørget Emil

Robert så voldsomt over tapet av kjæreste og barn at han ble oppfattet som psykisk syk, noe som imidlertid neppe var korrekt. Dog hadde hansåpass påfallende oppførsel at det ikke er så rart de trodde litt av hvert der oppe i Tromsø, i psykiatriens tidvis ganske brutale barndom. Bl a hadde han på gaten henvendt seg til noen guttepjokker og lurt på om han kunne få låne en av de små syklene deres.

Det gikk ikke mange ukene før han var erklært frisk, og utskrivningsdatoen ble fastsatt. Da skulle hans foreldre Emil og Aasta samt hans nye kjæreste Ingeborg møte ham og feire at alt var bra igjen. Som sikkert typisk for Emil Robert var han stormforelsket i den mye eldre og blendende vakre Ingeborg, og samværet var intenst. En helg de hadde vært sammen fikk Ingeborg utslett og oppsøkte en lege for å få sjekket det opp. Legens konklusjon var at hun var allergisk mot pelsdyr. Men «pelsdyret» var onkelen min. Mogstadene mangler ikke hår, hverken på hodet eller på kroppen, og her så man konsekvensene av det.

For sikkerhets skyld gav psykiaterne i Tromsø Emil Robert et ekstra skudd medisin kvelden før utskrivningen. Men de feildoserte, og det tok livet av ham, en ikke uvanlig hendelse i datidens psykiatri. Foreldrene hans prøvde og prøvde å få noe informasjon og åpenhet rundt det som hadde skjedd, men psykiatrien var en lukket institusjon, og de lyktes ikke. Ingeborg flyttet senere til Drammen, og som gutt var jeg jevnlig på besøk hos henne sammen med min far.

Onkel Robert Emils plutselige død var dypt tragisk. Tenk, ikke engang rukket å fylle 32 år? Jeg skulle så inderlig ønske at jeg hadde fått truffet ham. Men alt jeg hadde var en Gyldendals Gode Guttebøker, GGG, med hans signatur i. Den sendte jeg til datteren hans, min kusine. Gutteboka er et klenodium. Onkel ligger begravet i Rise på en kirkegård ikke langt unna gården han vokste opp på. Her er et bilde av gravstedet hans tatt sommeren 2014 på slektsstevnet vi hadde da. Det var forøvrig en stor suksess med bred deltagelse fra alle grenene etter farfar Emil og farmor Aasta.

Min far Truls-Eirik kom aldri helt over tapet av sin bror og snakket stadig om behandlingen han hadde fått, som jo var særdeles kritikkverdig, med bitterhet like frem til den dagen han døde 40 år senere. Han var indignert over mangelen på åpenhet og hvordan han opplevet at psykiatrien omtrent bare lukket døra til hendelsen. Han var selv lege og psykiater og visste så altfor godt hva han snakket om.

Emil Roberts datter har for min del dukket opp i voksen alder, og jeg traff henne for første gang på slektsstevnet i Ålesund i 1994. Da var jeg blitt 30 år gammel. Hun er gift, og lever også et godt liv med barn og barnebarn i Nordland fylke.

Da Emil og Aastas neste barn i rekken, min tante Elisabeth, ble gravid med den staselige Svolværgutten Konrad Markussen, hadde de lært. Nå tok de hånd om situasjonen og pleiet og stelte for den lille familien. Det gikk særdeles bra, og den lille datteren, som i dag er en godt voksen kvinne, lever i dag i midt-Norge med sin mann samt barn og barnebarn i rikelig monn.

Her er to bilder fra 2001. Det øverste er av tante og onkel fotografert på Rise der Elisabeth vokste opp. Det nederste er fra slektshyggestund med grandnevø- og nieser på hytta i Grovfjorden.

Senere flyttet Konrad og Elisabeth til Trondheim og Konrad ble elektroutdannet ved NTH, dagens NTNU. Elektro var datidens store, nye fremtidsfag, og Norge stod foran en revolusjon innen samfunnseffektivitet nå som alle og enhver skulle få tilgang til elektrisk strøm. Han var meget dyktig faglig og må sies å være blant pionérene i Norge innen el-forsyning. De fikk så to sønner, mine fettere, og flyttet på 1970-tallet opp til Harstad der Konrad fikk ansvaret for å bygge opp el-tilførselen i Sør-Troms, en stor og viktig oppgave. Jeg husker mange lykkelige barndomsminner der familien min var sammen med Elisabeth og Konrad og barna deres.

Her er et bilde fra fetter Harald Andreas sin dåp i Trondheim i 1969.

Fra venstre har vi (bakre rekke) onkel Snorre, kusine Astri Karin, tante Ingeborg, onkel Konrad, min mor Bjørg og så min far Truls-Eirik. Foran sitter tante Elisabeth med dåpsbarnet min fetter Harald Andreas på fanget, og så mine tanter Inger og Anne Marie. Foran troner farmor Aasta. Bildet er som sagt tatt i 1969 og dåpsbarnets morfar Emil var gått bort noen år tidligere i 1965. Siden onkel Sigmund ikke er med på bildet vil jeg anta at det var han som tok det. Sigmund var forretningsmann, hadde god råd, og var alltid tidlig ute med nye ting som eksempelvis fotografi og et påkostet kamera.

At det var en spøkefull gjeng kan man se av dette bildet. Farmor Aasta ser ikke ut til å ha latt seg affisere stort av abligøyene, i den grad hun merket noe til det i det hele tatt.

Høsten 1983 banket en ung mann på 18 år på døra hos sin onkel Konrad og tante Elisabeth i Harstad, og det var meg, Stig-Are Mogstad, som skulle bo i Harstad for å gå på Infanteriets Befalsskole i Nord-Norge, BSIN. Det skulle vise seg å bli en fantastisk vinter hvor vi rakk å bli veldig, veldig godt kjent, familien Markussen og jeg. For meg var det som å få en bonus-familie.

De to sønnene til Elisabeth og Konrad bor i hhv Nord-Norge og Agder med sine koner og barn, og fetter Bjarnes kone Kristin Maaseide var kvinnen som fikk meg til å ta fatt på denne boka da jeg talte i 50-årsdagen hennes. Som en kuriositet må det nevnes at også Kristin er fra Ålesund, så her er ringen sluttet for både min fetter og slekta. Han er en heldig og lykkelig mann, professoren i Nordisk litteratur ved Universitetet i Agder. Så vidt jeg vet har han slektas høyeste utdanning til nå.

Yngstemann til farfar Emil og farmor Aasta, min far Truls-Eirik, var født i Svolvær 1937. Jeg tror han må ha hatt en meget lykkelig barndom, først i Svolvær under krigen, og så på Rise, gården de stadig hadde som landsted i Bø, for han var varm, blid, empatisk, leken og snill. Jeg tror jeg kan fastslå at jeg skylder ham både genene, topplokket, i den grad det er noe å snakke om, og gemyttet mitt. Min mor Bjørg Sundby, datter av Marie Orud fra Østfold, født 1907, og Victor Laurenus Anker Sundby, uekte barn, en uhørt skam på den tiden, og Vål'enga-gutt fra Christiania, dagens Oslo, født 1902, var svært forskjellig fra min far og kom fra en ganske annen bakgrunn, som vi snart skal se.

Truls-Eirik var meget intelligent og enda mer ambisiøs, og som 15-åring bestemte han seg for å flytte fra Svolvær til Sortland for å få en artium som kunne få ham til hovedstaden og den store drømmen: medisinerstudiet. Han klarte dette, og ble den første Mogstaden som tok en universitetsutdanning.

Jeg har truffet naboene til de han bodde hos på Sortland, og de fortalte om en varm, hyggelig, pliktoppfyllende og arbeidssom gutt med synet stålsatt på fremtiden og sitt store mål om Oslo.

Her er Pappa Truls Eirik og hans far Emil fotografert utenfor huset på Rise.

Da han kom til Oslo tok hovedstaden aldeles luven av ham i den forstand at han *excelled*, som en av min mors gamle venninner formulerte det. Damer, tilbud, studier og resultater må ha bragt den følsomme, hypomane unge mannen aldeles ut av fatning, og det er ingen urimelig mistanke at han mistet noe av bakkekontakten. Jeg har fått følgende bekreftet fra en kollega hvis onkel var kulling med min far Truls og som også spesialiserte seg i psykiatri: «Onkel trodde omtrent han kunne gå på vannet til slutt og hevet seg over og stilte seg til doms over sine medmennesker, bli med å dele ut pompøse analyser av familiemedlemmenes psykiske tilstander i en tale i et 50-årslag. Det ble svært pinlig.» De var en sammensveiset klikk psykiatere i den generasjonen, som holdt sammen både privat og faglig, og troen på egne evner var åpenbart i høyeste laget, og vel høy til å på noen måte fremstå som ydmyk og sympatisk.

Pappa Truls var vakker og en meget flott mann, og min fetter Svein Tindberg har fortalt om hvordan damene svermet rundt ham i hurtigvoksende Oslo i de lykkelige tiårene etter fredsutbruddet. Som man ser på kullbildet hans tatt på trappa foran Universitetet i Oslo var han en staselig kar.

Han traff den filmstjernepene, supersjarmerende og alltid-blide lærerstudenten Bjørg, min mor, som fra særdeles enkle kår i Gamlebyen med utedo i bakgården hadde utført det kunststykket at hun kom seg inn på Oslo Katedralskole, som tidligere nevnt ble grunnlagt på 1100-tallet, tok artium, og attpåtil var viseformann i russestyret da hun tok artium i 1955. Og som ikke det var nok ble hun til alt overmål invitert til middag på Slottet da hennes medstudent, daværene Kronprins Harad, feiret sin 18-års dag. For en opptur det må ha vært. Snakk om klassereise! Hun var flink, ambisiøs, målfast og arbeidssom.

Det unge, vakre, vellykkede paret tok sine utdannelser, og flyttet så nordover, først til Stokmarknes i Lofoten, og senere til Trondheim, der Pappa jobbet som lege i Forsvarets Psykologitjeneste. Han skulle senere ta full spesialisering, og ble av en kollega og venn omtalt som «en av det norske psykiatrimiljøets ledende skikkelser». Det var stort sett menn som ble leger den gangen.

Da han døde i 2008 og vi ryddet kontoret hans i Waldemar Thranes gate i Oslo nærmest valfartet folk og pasienter av ham dit og la ned blomster og tente lys utenfor inngangsdøra. Jeg har aldri sett maken og ble veldig rørt. Han hadde åpenbart betydd mye for veldig mange mennesker. I begravelsen hans kom en mann i 40-årene bort til meg, presenterte seg kort, og sa at han skyldte Pappa livet sitt. Du verden, sterke saker.

I Trondheim ble så min mor gravid med meg i 1964, og hun flyttet hjem for å forberede fødselen mens Pappa ble igjen i Trondheim for å fullføre turnustjenesten.

Før han skulle reise fikk han besøk av sin søster Elisabeth som da hadde flyttet til Trondheim sammen med sin mann Konrad. Men Truls-Eirik var ikke i noe godt humør, og fortalte sin søster, min tante, at han regelrett gruet seg til å dra til Oslo. – Hun skal så mye, Bjørg. Jeg blir helt utslitt av alle planene hennes. Det er liksom ikke grenser for hva hun vil vi skal sette i gang med. Det er som om hun ikke ser hverken til høyre eller venstre, bare jager fremover mot det store fine livet der fremme.

Men han reiste etter, fikk seg jobb på Ullevål sykehus, og familien hadde noen lykkelige år i Tulstrups gate på Adamstuen sentralt i Oslo. Jeg ble født i 1964 og min søster i 1967. I årene som fulgte hadde jeg og min søster en særdeles lykkelig barndom, først i Oslo sentrum, og så på Grav i Østre Bærum.

Her er tre bilder, et fra 17 mai 1967 og to fra Svalerødkilen helt sør i Østfold tatt sommeren 1969. Lite ante jeg om Grunnlov, Eidsvollmenn, union med Sverige og verdenskrigene den gangen. Men det var moro med 17 mai i Oslo, minner som har brent seg såpass godt fast at jeg ikke finner helt roen hvis vi ikke rekker nedom Karl Johan en tur på 17 mai og overværer Barnetoget og ser og hører på alle de flotte korpssene. For en stemning. Så vidt jeg kan se er det helt unikt i verdenssammenheng.

Min Mormor kjøpt i 1968 ei enkel lita hytte nære sjøen i Svalerødkilen av sin fetter Johan Fjeld for den nette sum av kr 24 000. Hytta har vært i familiens eie siden og mine barn er fjerde generasjon som bruker stedet. De voksne på bildet i midten er mine foreldre, og jenta i gummibåten på bildet til høyre er min søster. Her lærte vi å svømme, dykke, leke i fjæra, seile, fiske og håndtere saltvann og båter. Den dag i dag, mer enn 40 år senere, er dette det beste stedet jeg kan være.

Men idyllen og den lykkelige barndommen tok med ett brått slutt da min far plutselig i 1977 reiste seg og sa – Jeg må flytte, beklager, ha det bra. Jeg fikk et slags illebefinnende og var nummen og i et slags sjokk i noen måneder før det tok seg opp igjen. Etter er år preget av forvirring, tristhet og dårlige karakterer gikk så ungdomsskole og gymnas greit for meg, og jeg kom meg videre på befalsskole og universitet og fant så min kone som skjenket meg tre nydelige barn som i voksen alder er blitt mine beste venner. For en lykke det er. Da de er født i lpa snaue fem år og er tre mot oss voksne som bare er to har de satt sitt preg på familien med alt det herlige barn og ungdom står for. Her er de fotografert i 2001 i aleren 8 – 12 år. De var som et kull med kattunger, veldig moro.

Min kone og jeg giftet oss den 29 desember 1988 i Stavanger. Vi hadde begge akkurat fylt 24 år og vår sønn var allerede 6 mnd gammel. Det er som vi har sett ikke utypisk for Mogstadene å ha litt dårlig tid, slik at barna ofte kommer før formalitetene er 100% på plass. Det gikk bra i vårt tilfelle. Holdningene var ganske annerledes i 1988 enn i 1902 da min bestefar ble født utenfor ekteskap, takk og pris. Det var ulykksalig nok en skam den gangen, til store traumer og lidelser for de uskyldige barna som endte i uføret. Ren og skjær dumskap og ondskap var det det var.

Det skal dog nevnes at min svigermor var litt paff da datteren hennes ca et år før vi giftet oss kom hjem til konservative Stavanger og fortalte at hun var gravid, og at faren, altså meg, var en gutt fra Bærum som hverken var ferdig med utdanning eller hadde noen jobb. «Me ska'kje ha noen blæringar heer», hørte min kone broren sin rope i bakgrunnen. Bærumsfolks rykte er og blir blandet i Kongeriket, og Stavanger 1988 var åpenbart intet unntak. Vi ble gode venner etterhvert, broren hennes og jeg. Store deler av Bærum er definitivt bedre enn sitt rykte. Alle er ikke hovne klyser.

I lpa av årene etter vi giftet oss rakk jeg å bli godt kjent med Stavanger by, et flott sted med et særdeles driftig folk som de siste tiårene har gått fra å være en av Norges fattigste byer til å bli blant de aller rikeste. Stavanger er videre en av Norges eldste byer og der er mange spor av og funn etter Vikingiden. Domkirken deres ble bygget på 1200-tallet. Nå som oljealderen er på hell skaper det utfordringer for Stavanger og kringliggende kommuner da kontantstrømmen har snudd brått ned, og det er ikke småpenger vi snakker om som har forsvunnet. Men de klarer seg alltid, Siddisene, og finner nok på noe nytt. Her et bilde fra havna.

Mange år etter at Pappa nærmest flyktet fra ekteskapet med min mor Bjørg, nærmere bestemt året etter han døde i 2008, begynte jeg å kjenne på en slags uro og slet litt med dårlig søvn. Det viste seg etterhvert å være undertrykte vonde minner fra den dramatiske skilsmissem som jeg opplevde som 13-åring som nå ble bragt til bevissthet 37 år senere, åpenbart stimulert bl a av hans bortgang. Det skulle vise seg å være en håndterlig men ganske slitsom affære i en kort periode av mitt liv, si et par års tid.

Min mor og hennes slekt må sies å være så forskjellige fra Mogstad-slekta som det omtrent går an å være. De kom fra enkle kår i hhv Christianias mindre staselige kvarterer og fra Degernes i indre Østfold, og var arbeidere og bønder uten særlig skolegang eller tilgang på nevneverdige ressurser. Det var mange fine og koselige folk, og de dagene jeg tilbragte der som gutt i sommerferiene var fantastiske med traktorer, redskaper, kyr og korn. Men jeg husker også besøkene på gårdene som

nærmest å tre inn i en verden fra Hans Nielsens Hauges tid tidlig på 1800-tallet. Selv som 8-åring syntes jeg de var så utrolig trege og gammeldagse at jeg omtrent fikk fnatt. Absolutt alt gikk på halv fart, og det ene kaffeslabberaset avløste det andre. Utenom ånnene skjedde det fint lite, lot det til.

Her er to bilder fra gården Watvedt tatt på slutten av 1960-tallet. Det til venstre er av meg og Bestefar Victor, en mann jeg var veldig glad i, og på bildet til høyre ser man meg sittende på en av onkel Arne Oruds mange traktorer. Å sitte på fanget hans mens traktoren kjørte og holde i rattet var så spennende at jeg omtrent ble svimmel.

Mogstadene hadde bodd ved fjorden eller langs kysten i 300 år og fikk oppleve en helt annen dynamikk enn de som bodde i indre Østfold. Og der Mogstadene fikk sine doser med middelhavsgener var slike muligheter knapt til stede for Østfoldingene på Degernes. Ikke desto mindre var det nok kraft, politisk bevissthet og vidd til at det var akkurat her at Hauge startet Bondereisningen, et begrep brukt om bøndenes og bondestandens kamp for økonomisk, politisk, religiøs og kulturell makt i samfunnet, en viktig bevegelse som også bidrog tungt til å forme dagens Norge. Det er klart bøndene skal ha politisk innflytelse de også. Norsk mat dyrket på norsk jord er en god ting og noe vi skal ha. En lovende fremtidsbransje er det det er, norsk matvareproduksjon.

Som min onkel Emil Robert hadde min far en påfallende kunstnerisk og følsom personlighet. Samlivet med min mor ble etterhvert et regelrett et fengsel for ham, dessverre, og som min onkel ledet hans manglende kontroll på sine egne følelser ham til å gjøre et par, for ham, litt ugreie ting som skulle få ganske vidtrekkende konsekvenser for ham. Det var ikke det at min mor nødvendigvis gjorde noe galt. De hadde bare så ekstremt forskjellige mål her i livet, mål og ønsker for livet som det viste seg ikke var mulige å kompromisere i et ekteskap.

Noen år etter at skilsmisken hadde skjedd viste det seg at min far hadde hatt et forhold med en annen kvinne den gangen, og at de sammen hadde fått en datter. Datteren og jeg, som da er halvsøsken, har god kontakt med hverandre i dag. Da jeg som 44-åring traff henne for første gang i 2008 ble jeg paff. Mogstad-genene skinner godt igjennom hos den vakre, evig blide kvinnen.

Pappa Truls fant seg senere en ny partner og samboer, og jeg fikk to nye halvsøsken som jeg også har god kontakt med i dag. Også hos dem er Mogstad-genene svært synlige. Men heller ikke dette

ekteskapet holdt, og etter 15 år var det slutt. Han giftet seg da med gammel bekjent, en keramiker jeg husker vi hadde krus og krukker fra hjemme da jeg var gutt, og de var lykkelig gift til han døde. Denne kvinnen var meget god for Pappa og de hadde fortjent å få mange flere år sammen. Han døde allerede som 71-åring. Hadde han giftet seg med denne kvinnen først som sist den gangen for mange år siden ville han kanskje ha klart seg med det ene ekteskapet, men da hadde altså ikke jeg og mine søsken vært født. Evt åpenbart en dårlig deal for oss fem (halv-) søskenene. Jeg liker ikke uttrykket «halvsøsken». Vi har samme far og det får være søsken bra nok.

Pappa Truls-Eirik ønsket å være akademiker, bohem og kunstner, men lot seg spille inn i Mamma Bjørgs store mål: et pent og pyntelig vel-strigla Bærumsliv. Med hennes minner fra Gamlebyen er det ikke så rart at drømmen om Bærumslivet stod høyt på agendaen. Dessverre endte de opp med et huslån som var langt større enn Pappa med vanlig arbeidsinnsats klarte å betjene med sin lejelønn, og jeg husker at han jobbet forferdelig mye de siste årene før skilsmissen.

Min mors klassereise var unnagjort. Der det før var en trekkfull leilighet i Gamlebyen med utedo på gangen, var det nå rød BMW, rektorjobb, villa i Bærum, statusvenninner og alt som følger med. Det var mange gode ting, og selv hadde jeg en flott ungdomstid i østre Bærum og kan ikke få takket dem nok for at familien endte opp på Grav. Men min far holdt det altså ikke ut, og flyktet fra det under dramatiske omstendigheter, både for ham selv og for min mor, og for min søster og meg.

Dramatikken nådde et nytt høydepunkt ti år senere da Mamma Bjørg som ut av intet døde av en hjerneblødning. Så stod vi der da, min søster og jeg, foreldreløse og uten barndomshjemmet som var blitt solgt i en alder av hhv 20 og 23 år. Snakk om mangel på trygge rammer og forutsigbarhet. Igjen fikk jeg et sjokk som jeg ikke torde føle på, og jeg krummet bare nakken og gikk i gang med å bygge opp et alternativ til alt det som var blitt tatt fra meg: en familie fri for konflikter med en trygg god økonomisk ramme rundt seg. Det tok ca 30 år.

Natten jeg ble født 6 november i 1964 ferdigstilte Pappa et av sin mange nydelige oljemalerier. Det henger på hedersplassen hjemme i stua mi. Som for onkel Alfs tilfelle med bildet av gutten som tisser på utedotrappa mener jeg det er billedkunst av meget solid kvalitet.

Han var god til å tegne også, hvilket dette bildet viser.

I årene som fulgte etter at Pappa flyttet opplevet jeg en tiltagende følelse av lengsel og uro. Jeg forstod det ikke da, men lengsels-traumer bygget seg opp i ungdommen etter skilsmissen og gav meg

en ganske solid trøkk først 35 år senere da de fortrenge minnene ble bragt til bevissthet. Var det det som hadde skjedd med min egen far og med min onkel Emil Robert? Onkel endte opp på og døde som kjent på et psykiatrisk sykehus, PappaTruls kom seg egentlig aldri helt etter sin brors tragiske død og de opprivende hendelsene rundt skilsmissen mellom Mamma og ham, og det preget ham sterkt livet ut. Og selv var jeg også i noen dager såpass stressa og ute av fatning at det preget meg.

Hva er det med disse Mogstad-gutta? Jeg tror rett og slett det er så enkelt som at de er svært følsomme mennesker, og når de opplever noe trist så får de sterke reaksjoner. I nyere tid er det gjort et omfattende psykiatrisk forskningsarbeide på såkalte høysensitive personer, HSP, og det viser seg at ca 16% av befolkningen har dette nøytrale karaktertrekket som kommer av at hjernen er bittelitt forskjellig skrudd sammen i fht de andre 84%. De kan se det på hjernescanning. «Sensorpakka» er mer følsom og påskrudd, og det durer og går analyser i ett sett. Selv bänner jeg skalaen på testen, Pappa Truls vet jeg med meg selv var en HSP, og onkel Emil Robert antageligvis også.

Å møte fornektelse på følelsene og opplevelsene fra mindre følsomme og kanskje ignorante og tankeløse mennesker som ikke tar innover seg livets mangfold og kompleksitet slik de opplever at de gjør selv, gjør dem vondt hvis de blir pressa langt nok inn i et hjørne uten mulighet til å komme seg unna. I et siste desperat forsøk på å komme seg ut av situasjonen eller si i fra om hvordan tingene egentlig er kan de komme til å si eller gjøre noe som skremmer eller er uklokt. Det gjelder å passe seg litt og «stå han av», som de sier nordpå.

Mogstad-guttas tidvis hypomane tendenser og deres relativt rike indre følelsesliv er gode ting, men det må temmes. Dessverre klarte hverken onkel Emil Robert eller Pappa Truls helt det. Instinkter, drømmer, drifter og følelsesliv fikk litt for fritt spillerom, og konsekvensene ble tragiske, dog uforskyldt, i onkel Roberts Emils tilfelle, og ugreie, dog i høyeste grad til å leve med, i min fars tilfelle. At jeg har deres gener er det liten tvil om, men som en nær slektning en gang sa til meg, - De var litt tullat de to, men du og æ har no beina litt mer planta på jorda. Objektive fakta peker mot at vedkommende har rett. Godt jeg fikk en modererende dose gener a la de denne slektningen har også. De har kommet meget godt med selv om jeg likner fælt på Onkel og Fattern. Hypoman? Tenk det. Merkelig ord. Det må ikke forveksles med mani som er en meget alvorlig psykisk lidelse.

11. Epilog: Hvordan Mogstadene og de andre skapte verdens beste land

Etter 298 års slektshistorie sitter jeg her og skuer utover den trafikkerte E18 fra kontoret mitt hos KONGSBERG Defence & Aerospace AS' sine flotte lokaler i Asker rett syd for Oslo. I 1717 fantes det hverken biler, motorveier eller høyhus. Bedriften er den stolte etterkommeren av våpensmia som Paul Steenstrup sammen med Prins Kristian Fredrik fikk startet opp på Kongsberg for 201 år siden i de dramatiske 1814-dagene.

Mogstad-slektas ufattelige rikdom fra 1918 er borte, og ingen av oss er i dag hverken rentenister eller særskilt rike. Men da må man legge til at jeg selv, som et eksempel på en nordmann anno 2015, i virkeligheten tilhører den uten sammenlikning rikeste mini-promillen av alle mennesker som har levet opp gjennom verdenshistorien. Dagens Norge savner sidestykke hva velstand angår, og selv om jeg ikke har noen penger i banken eller lovende aksjebrev, er jeg sammen med mine medborgere søkkrik. Jeg har en trygg jobb, mine tre barn har fått flotte utdannelser betalt av staten, riktignok delvis finansiert bl a av mine skattepenger, jeg har tilgang på gratis helsetjenester i verdensklasse, og infrastruktur og tjenestenivå i kommunen er fantastisk. Fred er det også.

Av og til hører jeg folk snakke som at Norge var et fattig og usselt land som plutselig ble rikt da vi fant oljen. Men som man forstår når man har lest denne boka er det ikke riktig. Land blir ikke rike av olje eller av andre naturressurser de måtte ha. Land blir rike fordi de systematisk og over mange hundre år bygger samfunnsinstitusjoner som gjør at det satses på den uten sammenlikning største ressursen landet har: dets innbyggere og deres evner og kunnskaper.

De fleste oljeproduserende land er ikke rike, tvert om. Olje er stort sett en forbannelse for de landene som har det. Et av verdens rikeste land, Singapore, har ikke en eneste naturressurs å eksportere. De har ikke engang egen matvareproduksjon, og får fløyet inn en Jumbojet med melk hver morgen fra Australia. Landet er så lite i utstrekning at det ikke er plass til hverken jorder eller kuer.

Men nå er takk og lov snart oljealderen over. Utslippsbiler forbys, hus bruker snart ikke mer strøm enn de produserer selv, og FN i New York med sine nesten 200 medlemsland har vedtatt nye store mål vedrørende fornybar energi og tiltak mot global oppvarming. Det er også særdeles giftig å brenne fossile etterladenskaber, og det bør unngås hvis man kan. Se f eks på Kina der bare det å oppholde seg i byene omtrent er som å røyke en tipakning sigaretter om dagen.

Det har vært vanskelig for bedriften jeg leder å få tak i dyktige ingeniører de siste ti årene fordi oljeindustrien har slukt dem rått. Der vi før ikke fikk noen søknader på jobber rennes vi nå nærmest i senk av hundrevis av henvendelser. Det nedbemannes i oljeindustrien om dagen i et tempo som er ganske brutalt. Det som forbauser meg at de er overrasket, disse folka. Så de virkelig ikke dette komme? Leste de aldri regnskapene og så at det store deler av oljeindustrien drev med i årene 2000 – 2014 var å låne penger og så bruke dem på å bygge gigantinstallasjoner i Nordsjøen basert på forretningsplaner som antok oljepriser på \$70+ per fat mens penga rant ut? I Saudi-Arabia koster det ca \$1 å hente ut et fat olje, og verden vasser i mengder vi aldri kommer til å trenge eller hente opp. I virkeligheten tjente de aldri en krone mange av disse firmaene. Litt av en boble.

Pussige greier, snakk om blindhet og lua over øya. De kan umulig ha lest så mye økonomisk historie, eller teori for den saks skyld, for verden er full av liknende bobler. Tog, tulipaner, eiendom, gjeld, aksjer, internett og .com, solenergiaksjer, og nå olje og vindmøller. Det gode gamle ordtaket fra Sentralbanken i USA gjelder den dag i dag: «Anything which cannot go on for ever will eventually stop». Og da hender det at det smeller, tidvis ganske voldsomt, i økonomisk forstand. Særlig hvis det er mye gjeld involvert.

Som ansvarlig for divisjonen forventes det av meg at jeg orienterer meg i verden og sammen med mine ansatte treffer valg og foretar disposisjoner som sikrer divisjonens overlevelse over tid, i økonomisk forstand. Er vi uforsiktede kan vi som en privat virksomhet gå konkurs, noe som ville være særdeles belastende for de ansatte og familiene deres som har basert livene sine på en inntekt herfra. Firmaet vårt, da mener jeg den delen av det som driver med forsvarsprodukter, ble ikke 200 år fordi vi tok hodeløse sjanser og vedda sjappa, som det heter. De andre sivile delene av firmaet driver med ting av noe kortere varighet enn forsvarsmateriell og vil komme og gå, sånn som olje og gass divisjonen f eks.

Mine forfedre ser ikke ut til å ha hatt helt den samme kontrollen som vi har i forsvarsbedriften. Fortellingen gjengitt om Mogstadene i denne boka vitner om disposisjoner, nærmest en slags uansvarlighet, som ikke er forenlig med god forretningsdrift. Visjonære og skapende nærings- og

nasjonsbyggere var de, men de burde ha hatt en sjef som holdt litt i tømmene og passet på at ikke all rikdommen de skapte ble skuslet bort.

Hadde jeg vært der i Ålesund den gangen i 1914 og holdt oldefar Peder Emil litt i øra tør jeg påstå at vi kanskje kunne ha vært Norges uten sammenlikning rikeste familie i dag. Jeg mener ikke å være høy på pæra selv om jeg vet det høres sånn ut.

Men men. Det gikk som det gikk, og rent objektivt må en kunne påstå at det ser slett ikke så verst ut for oss, Mogstad-slekta, som i dag finnes i et stort antall byer i vårt langstrakte, deilige land. En stor takk til den fantastiske innsatsen disse flotte folka stod for. Jeg er rett og slett stolt av dem og stolt over å være meg, selv om jeg av hensyn til almen dannelse og et ønske om kledelig beskjedenhet ikke ønsker å utbasunere akkurat det så veldig sterkt.

Etter finanskrisen i 2008 ble det arrangert et seminar ved Harvard-universitetet i USA med en tittel a la «Saving the planet, what economic steps to take now?». Bakteppet var at store deler av den amerikanske banksektoren var konk fordi den hadde lånt ut penger til folk som i virkeligheten ikke hadde råd til sitt eget hus, såkalte sub-prime lånekunder, og den dagen det var åpenbart for alle at keiseren faktisk var naken raknet det hele da husgjelda selvfølgelig ikke ble betalt. Problemet var for dårlig regulering av bankenes egenkapitalkrav samt et ønske om at flest mulig amerikanere skulle kunne kjøpe og eie sin egen bolig, en politikk initiert av Clinton-administrasjonen 15 år tidligere. Det endte som kjent med at noen banker, bl a Lehman Brothers, gikk konk mens resten av gjelda ble flyttet fra privat sektor og over til offentlig sektor. Nå var det klokt å redde de største bankene da ingen er tjent med en megakollaps i bankvesenet, men det var særdeles uklokt å la situasjonen utvikle seg slik amerikanerne gjorde. Millioner av fattige amerikanere ble lurt, en liten gjeng finansfolk ble milliardærer, og regninga for festen blir betalt over skatteseddelen av de kommende generasjonene.

En professor i statsvitenskap var med på seminaret og lyttet med en økende grad av bestyrtelse og himling med øya til alt tullet han hørte økonomene fortelle. Til slutt reiste han seg og sa «Gentlemen. There is no such thing as economics. It is all politics, stupid». Og han har rett. Økonomisk fremgang, velferd og teknologisk utvikling kommer som en konsekvens av god politikk. Mangus Lagabøte og kong Kwart drev klok politikk, og som en konsekvens av det de og mange andre har gjort er vi der vi er. Ja, økonomien og teknologien vil forme politikken så klart, men først må en god politikk og noen sentrale samfunnsinstitusjoner på plass. Der vi har hatt Lagabøte og Kwart, har russerne hatt Romanovene og Putin. De har aldri fått skikk på noe som helst, og det var faktisk skandinaviske vikinger som trådte til og hjalp dem med å stable Rus-Kiev kongedømmet på beina, få på plass noen lover, etablere et Ting, og så starte en stat. Det skjedde for ca 1000 år siden.

Vikingene var også statsdannere og la et fantastisk grunnlag for Lagabøte og de andre. De reiste langt, helt ned til Middelhavet og Jerusalem. Sigurd Jorsalfar betyr Sigurd Jerusalem-farer og grønnsaken jorskokk, en delikatesse, er kort for Jerusalem Artisjokk. Og nå mens vi nordmenn gleder oss over denne fortiden, sitter russerne og ser på Putin, psykopaten som fremstår som den sterke mann i bar overkropp på hesteryggen eller i treningsstudioet, en surrealistisk propaganda. Og mens Russland går lukt til helvete klapper befolkningen begeistret og gir Putin rekordoppslutning mens den skamløse, totale propagandaen dirrer i lufta. Det er ikke særlig tvil om at Russland kommer til å gå spektakulært over ende den dagen oljeinntektene for alvor bli borte, og det er ikke lenge til.

Historien peker mot at kollapsen kuppes av noen kyniske folk som starter en ny revolusjon før de rapper alle penga og setter inn sin egen despot. Sånn har det alltid vært.

Hvordan vil de neste 298 årene bli? Den teknologiske utviklingen siden Surnadal i 1717 har vært aldeles vanvittig, og de neste 298 blir meget sannsynlig enda heftigere. Når en etterkommer av meg en dag skriver om den perioden tror jeg han eller hun vil bo og leve i et høyteknologisk samfunn som er svært forskjellig fra det vi lever i i dag. Verdensbefolkningen har krympet voldsomt, alt manuelt arbeide gjøres av roboter, alle problemer med ting som fattigdom, vann, matforsyning, forurensning og klima er løst, krig er historie med ditto fallende forsvarsbudsjetter de kommende tiårene, og medisin og sammenblanding av menneske og maskin har nok kommet så langt at det virker skremmende å tenke på det i dag. Det er ikke usannsynlig at vi kommer dit at vi kan kopiere hjernens nevrologiske mønstre ned på en datamaskin og så fortsette å være oss selv men som et dataprogram. Da kan vi leve til evig tid som en robot, i den grad det er noe mål.

Før vi kommer så langt vil vi i økende grad printe ting og kroppsdelar selv og på den måten hjelpe biologien med å holde oss i gang med så små og få smerter som mulig. Rent filosofisk er det ikke noen prinsipiell forskjell på det å ta en hodepinetablett, bytte ut hjertet med et i plast, eller flytte hele personligheten over på en datamaskin fordi den biologiske kroppen er i ferd med å slutte å virke. Alle tiltakene er iverksatt for å bøte på biologiens «utilstrekkelighet».

Ca 500 år før Kristus kalte den kinesiske keiseren til seg en filosof og lærd ved navn Konfucius. Filosofien som er basert på hans arbeider, som var revolusjonerende på den tiden, kalles konfucianismen. Konfucius' prinsipper hadde fundament i elementer som allerede lå latent i kinesisk tradisjon og folketro. Han gikk inn for sterk slektslojalitet, forfedredyrkelse, respekt for foresatte og ektefelle og foreldre, og familien som et idealbilde for lydigheten i samfunnet for øvrigheten. Keiseren var med rette bekymret for riket og folket sitt for det var så mye krig, vold, aggresjon og krangling blant folk. Han lurte på om Konfucius hadde noe forslag til tiltak?

Det hadde han, og prinsippene nevnt over ble innarbeidet i befolkningen. Forhåpentligvis uten særlig bruk av vold. En bok med tittelen Samtaler ble utgitt 100 år etter hans død. Den var skrevet på papir, noe som da viser at Kineserne behersket både skrijving og bokutgivelse 2 000 år før Gutenberg «oppfant» det i Tyskland. Det var ikke bare i Midt-Østen og på slettene i dagens Syria hvor nomadiske stammer, bl a Jødene, kranglet seg i mellom, at nye tanker rundt menneskeverd begynte å spre seg, hvilket i den delen av verden førte frem til mesterverket blant alle religioner: Kristendommen. Faktisk oppstod alle de store verdensreligionene omtrent på samme tid, si de siste par tusen årene før Kristus, og titter man på dem er de i bunn og grunn ganske like. Opp gjennom historien har de i varierende grad blitt misbrukt av psykopater i den hensikt å undertrykke befolkningen, men det er ikke religionene det er noe galt med. De er vakre samlinger av kunst, moral, historie og musikk, og er viktige kulturbærere. Man må bare huske på at de er skrevet av mennesker for mennesker, og aldri falle for fristelsen til å ofre menneskeverdet i Guds eller Allahs navn.

Å demonstrativt melde seg ut av Den Norske Kirke, tidligere Statskirken, og så melde seg inn i Humanetisk Forbund klarer jeg ikke å se logikken i. Kristendommen, som de andre verdensreligionene, har gjennom evolusjonen akkumulert substans og verdier som gjør at «religioner» som Humanetisk Forbund og Baha'i fremstår omtrent som idrettslag. Kirken har selvfølgelig opp gjennom årene gjort seg skyldig i forferdelige forbrytelser, men det er menneskene, ikke religionen, som har skylda. Hadde Humanetisk Forbund hatt et par tusen år på baken tipper jeg

også de hadde hatt temmelig mye lugubert på samvittigheten. Bare Den Norske Kirken nå får kvittet seg med tåpeligheten med å ikke akseptere homofile er det stort sett på plass. At høyt utdannede prester i fullt alvor kan få seg til å krenke homofiles rettigheter i Guds navn gjør meg så indignert at jeg dirrer. Det var jo akkurat dette Martin Luther ville bort i fra i 1517.

Det var ikke en Gud som kom ned fra himmelen, men evolusjonen som hadde skapt bevissthet rundt forhold som menneskeverd og retten til trivsel og et godt liv. Religioner kan klassifiseres i to grupper, de som er individbaserte med en Gud, a la Islam med Allah og Kristendommen med Gud, og de som er systembaserte, der alt er i alt og et stort system i harmoni og balanse er det som tilbes, sånn som i Daoismen i Kina. Sort og hvitt, mørk og lys, liten og stor, og ying og yang, som det heter der borte i Midtens Rike. Retninger som f eks Norrøn og Gresk mytologi er egentlig ikke religioner i denne forstanden. De er mer overtrohistorier og folkløse som er laget som rettesnorer slik at den jevne borger skal oppføre seg pent og gjør nyttige ting. I gresk mytologi, f eks, har de en myriade av guder for ymse nyttige formål. Som mann så er man f eks pliktig til å hedre Hera, Zevs' kone, og det gjør man ganske enkelt ved å være hjemme sammen med kona si. En kjekk måte å få gutta til å holde seg hjemme på og ikke dra ut med horer, drikke seg fulle, sløse bort penga og være utro.

På et britisk satireprogram blir en professor i historie bedt om kort å karakterisere den filosofiske retningen konfucianisme. Med glimt i øyet parerer han – Certainly, it's a pile of rubbish. Det var en spøk. Selvfølgelig mente han det ikke og selvfølgelig er konfucianismen adskillig mer enn søppel. Det er derimot kanskje blant verdenshistoriens viktigste øyeblikk hva angår grunnleggingen av menneskevennlige verdensreligioner og gode samfunn. Og hvem vet, verdens første bok?

FN sine tusenårsmål er mer eller mindre nådd og de har satt opp 17 nye store mål for verden som de også vil oppfylle. I lpa noen tiår nå er fattigdom og forurensning avskaffet og alt blir bra. Oljeindustrien forsvinner som dugg for solen, strøm er gratis fra solceller, Statkraft legger ned virksomheten, og butikkene og kjøpesentrene stenger store deler av virksomheten fordi så mye handles på nett. Ingen gidder å krige lenger. Hvorfor det, det er jo farlig? Bekymringer for fremtiden har overhodet ingen rot i virkeligheten. Den eneste trusselen vi ser er om en stor meteoritt skulle treffe og ødelegge jorda. Små meteoritter kommer hele tiden, og av og til er de såpass store at det gjør lokal skade. Men også der gjør vi teknologiske fremskritt som kanskje vil kunne finte den ut med magnetfelt og redde oss, skulle det usannsynlige skje. Det er mye plass der ute og sannsynligheten for at to himmellegemer av særlig størrelse treffer hverandre ditto forsvinnende liten.

Det er bare å glede seg. Fremtiden ser særdeles lys ut. Et enkelt råd er å ta seg en interessant utdanning som gir mulighet for jobb og inntekt, og så kose seg i livet med det som betyr noe, først og fremst familie. Holder man seg noenlunde i fysisk aktivitet er alt bra. Forøvrig er det bare å kose seg, slappe av, og nyte livet og fremtiden. Som Araberne sier, – Husk at tiden kommer, den går ikke. Ikke så dumt sagt det.